

1980-2000 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

Doç. Dr. Osman Uluyol¹

Öz

Türk bankacılık sisteminin temelleri 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde azınlıklar tarafından atılmıştır. Zamanın ekonomik ve ticari hayatında söz sahibi olan azınlıklar özellikle Osmanlı Devletinin borçlanma ihtiyacını karşılamak üzere bankalar kurmuşlardır. Dolayısıyla Türkiye’de bankacılığın gelişimi Cumhuriyetin kurulmasından önce ve sonra Türkiye’de bankacılık şeklinde ele alınabilir. Cumhuriyet döneminde de bankacılığın gelişimi yaşanan ekonomik gelişmelerle paralel olarak dönemler halinde ele alınmaktadır. Bu makalede önemli ekonomik gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye’nin dışa açılma kararlarının uygulandığı, çeşitli krizlerin yaşandığı 1980-2000 yılları arasında bankacılık alanındaki gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu dönemde yaşanan 1980 dışa açılma politikaları, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Çalışma geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak çeşitli kriz ve darboğazlardan geçen bankacılığın yaşanan tecrübeler ve yapılan düzenlemelerle gelişmiş ve sağlıklı bir yapıya ulaştığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Türkiye’de Bankacılık, Bankacılığın Gelişimi, 1980-2000 Döneminde Bankacılık

Jel Kodu: G10, G21, G29

DEVELOPMENT OF BANKING IN TURKEY DURING 1980-2000

Abstract

The foundations of the Turkish banking system were laid by the minorities in the 19th century during the Ottoman Empire. The minorities, who had a say in the economic and commercial life of the time, established banks to meet the borrowing needs of the Ottoman Empire. Therefore, the development of banking in Turkey can be handled before and after establishment of Turkish Republic. In the Republican period, the development of banking is discussed in parallel with the economic developments and in different periods. In this paper the developments in banking sector between 1980-2000 have been

¹ Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,ouluyol@adiyaman.edu.tr

investigated. In this period many important economic developments occurred and Turkey decided to implement outward policies and many economic and financial crisis experienced. The policy of opening up in 1980, banking crises of 1994, 2000 and 2001 has important effects on the development of banking. The study was conducted with a comprehensive literature review. As a result, it can be stated that banking, which has passed through various crises and bottlenecks, has developed and achieved a healthy structure with the experiences and arrangements made.

Keywords: Banking, Banking in Turkey, Development Banking, Banking in 1980-2000 Period

Jel Code: G10, G21, G29

1. GİRİŞ

Türkiye’de bankacılık 19. yüzyıla dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. İlk banka örnekleri 19. yüzyılda İstanbul’da yaşayan azınlıklar tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından sonra da özellikle milli bankacılık hızlı bir gelişme göstermiştir. Bankacılık Türkiye ekonomisinde finansal liberalizasyona yönelik olarak yapılan yapısal değişikliklere önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye ekonomisinin gelişiminde mali sistem üzerinde devletin önemli düzeyde ağırlıklı ve öncü rol üstlendiği görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kamu sermayesinin ağırlıkta olduğu bankalar kurulmuş ve bu bankalar mevcut yabancı sermayeli bankalar ve daha sonra kurulan özel bankalarla birlikte Türk bankacılık sektörünün temelini oluşturmuştur. “Özellikle özel teşebbüsün yeterli sermaye birikimine sahip olmadığı dönemlerde banka kuruluşları devlet eliyle gerçekleşmekte ve sermayesi devlete ait olmak üzere bankalar kurulmaktadır. Ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonra ve 1930’lu yıllarda devlet eliyle kurulan bankalar süreci yaşanmıştır” (Sezgin, M. 2008: 31). Örnek olarak devlet desteği ile kurulan Türkiye İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Sümerbank, Etibank ve Türkiye Halk Bankası verilebilir.

Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimini yedi dönem olarak incelemek mümkündür. Bu dönemler; Osmanlı Dönemi (1847-1923), Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932), Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944), Özel Bankalar Dönemi (1945-1960), Planlı Dönem (1960-1980), Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001) ve Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-2007) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemlere ek olarak 2007 sonrası dönem Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık sektörü açısından küresel kriz çerçevesinde ayrıca ele alınabilir.

Çalışmanın konusu özellikle bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma dönemi olan 1980-2001 yılları arasındaki bankacılık faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın akışı içinde bu gelişmeler yer alacaktır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma literatür tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış ve 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de bankacılığın gelişimi döneme damgasını vuran olaylar ile bağlantılı olarak kronolojik gelişime de dikkat etmek suretiyle ele alınmıştır.

2. ÖZETLE CUMHURİYETİN KURULMASINDAN 1980’Lİ YILLARA KADAR BANKACILIK

Osmanlı Döneminde kurulup Cumhuriyet dönemine intikal eden banka sayısı 18’dir (Bakkal ve Alkan, 2011: 67). Bu bankalardan sadece 5’i (T.C. Ziraat Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı, Türk Ticaret Bankası-İlk ünvanı Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Milli Aydın Bankası, Türkiye Bağcılar Bankası-Kuruluşta adı Manisa Bağcılar Bankası) faaliyetlerini cumhuriyetimizin 50. yılında da sürdürmüşlerdir. Bunlardan emniyet sandığı 107 sayılı KHK ile 1983 yılında T.C. Ziraat Bankasına devredilmiş ve Türkiye Bağcılar Bankası da 1987 yılında tasfiye edilmiştir (Aydemir, 2004: 14). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan veya Türkiye’de şube açmak yoluyla faaliyette bulunan 38 yabancı bankadan 13’ü Cumhuriyet Dönemi’ne geçmiştir (Akgüç, 2007: 10).1923 yılı sonu itibariyle ülkemizde 18’i milli ve 13’ü yabancı olmak üzere 31 banka faaliyette bulunmaktaydı (Ökçün, 1968: 68). 30 Haziran 1930’da 1715 sayılı yasa ile T.C.M.B. kurulmuş ve 3 Ekim 1931’de faaliyete başlamıştır (Delice, 2015: 27). 1923 yılında ülkemizde faaliyette bulunan 13 yabancı bankaya ilave olarak 1923-33 yılları arasında Tablo 1’de görüldüğü gibi 6 adet yabancı banka şube açmıştır.

Tablo 1: 1923-33 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Bankalar

Bankanın Adı	Merkezi	Türkiye’de Şube Açtığı Yıl
Hrisovaloni Bankası (Banque Chrisovloni)	Bükreş-Romanya	1924
Bank Belj Pur Letranje	Brüksel-Belçika	1924
Umumi Ticareti Hariciye Bankası	Paris-Fransa	1925
S.S.C.B. Ticareti Hariciye Bankası	Moskova-Sovyet	1925
İtalyan Şark Bankası	Milano-İtalya	1925
Bank-Franko Azyatik	Paris-Fransa	1929

Kaynak: (Akgüç, 1987: 15).

1929-1930 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın bankacılık üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle birçok banka faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Ülkemizdeki banka sayısı 1932 yılında 60 iken 1945'te 40'a düşmüştür. Türkiye bunalımın ardından devletçilik ilkesini benimsemiş; Sümerbank, Etibank, Türkiye Halk Bankası gibi büyük devlet bankaları bu dönemde kurulmuştur (Bakkal ve Alkan, 2011: 69).

1943 yılı sonunda T.C.M.B. dahil 42 olan banka sayısı 1960'ta 59'a yükselmiştir. 1994-1960 dönemine damgasını vuran özel sektör tarafından kurulan bankaların gelişme dönemi olmakla birlikte, anılan dönemde özel kanunlarla Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Öğretmenler Bankası kurulmuştur. 1944-60 döneminde 30 tane banka kurulmuş ancak bunların önemli bir kısmı tasfiye ya da başka bankalarla birleşme yoluyla tüzel kişiliğini kaybetmiştir. Bunlardan günümüze kadar yaşayanlar, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Akbank, Türk Sanayi ve Kalkınma Bankası, Şekerbank, Türkiye Vakıflar Bankasıdır (Aydemir, 2004: 22-23). 1960'lı yılların başları birçok bankanın faaliyetlerine son verdiği önemli bir dönem olmuştur. 1960-64 yılları arasında 15 banka faaliyetlerine son vermiş ve bu bankalar tasfiye edilmiştir. 1960'da T.C. Merkez Bankası nezdinde bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuş bu fon 1983 yılında Tasarruf ve Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (Günel, 2007: 232-233). 1960-1980 yılları arasında kurulan bankaların sayısı dördttür. Bunlar Dışbank, Arap-Türk Bankası, Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.'dir (Aydemir, 2004: 24-25).

Türk bankacılık sektörü 1960-1980 döneminde söz konusu 5 yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda belirtilen ilkelere uygun bir yapıda gelişmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından ön plana çıkan özellikleri; uzman bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesi, ticari bankaların kurulmasına ise sınırlama getirilmiş olmasıdır. Ayrıca bu dönemde özellikle de 1970'li yılların başlarında, holdingleşmenin hız kazandığı ve buna paralel olarak holding bankacılığının geliştiği görülmektedir (Bakkal ve Alkan, 2011: 71). Bu dönemde ithal ikameci tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi, buna paralel olarak finansman anlayışını da etkilemiştir. Diğer yandan planlı dönemde yabancı bankalar da dahil olmak üzere, ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sektöre girişleri engellemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların çoğu kapanmış, çok sayıda küçük banka yerine, az sayıda çok şubeli büyük banka kurulması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır (Bakkal ve Alkan, 2011: 71).

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve dış satıma yönelememesi, 1970'li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle, dışalım yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların dışalım girdisi almasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, 1980'li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan yeni bir stratejinin benimsenmesine yol açmıştır (Keskin vd., 2008: 14). Bu strateji ihracata dönük sanayileşme politikalarıdır.

1970’li yılların sonunda kredi faiz oranları üzerine getirilen kısıtlamalar “banker” adı verilen ve piyasa faizi üzerinden çalışan kurumların ortaya çıkmasına ve bu da 1982’de “bankerler krizi” denilen krize neden olmuştur. Bu krize kadar Türk mali sisteminin dönemsel olarak bu ölçüde etkileyen bir kriz yaşanmamıştır.

1980-1990 ekonomide yapısal değişimlerin yaşandığı dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemin belli başlı özellikleri arasında serbest faiz politikası, yabancı bankaların piyasaya girişi, Türk bankalarının yurtdışında şube açması ve çok sayıda yeni banka kurulması sayılabilir. 1990-2000 dönemi ise bireysel bankacılığın gelişimi, tüketici kredilerinin, kredi kartlarının, ATM ağlarının, telefon bankacılığının ve internet bankacılığının yaygınlaştığı yıllar olarak kabul edilebilir. Bu dönemde bankalar ağırlıklı olarak kamu finansmanına yönelmiş açık pozisyonla yüksek karlar etmişlerdir. 2000’den sonraki yıllar için söylenebilecek olanlar yaşanan ekonomik krizlerle birlikte mali yapısı güçlü olmayan çok sayıda bankanın, 1999 ve sonraki yıllarda TMSF’ye devredilmesidir. Ziraat ve Halk Bankası özertleştirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılanma çalışmaları başlatılmıştır.

1980-2000 döneminde önemli değişimler ve olaylar yaşanmıştır. Bu yaşananlar bankacılık üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Örneğin, bankerler hadisesi, 1980 dışı açılma politikaları, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. “1992 yılı sonu itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sayısı 70’e ulaşmış ve sonra da 10 adet yeni banka daha kurulmuş ancak 31.12.2012 tarihi itibariyle bu sayı T.C. Merkez Bankası ile birlikte 55’e gerilemiştir” (Aydemir, 2004: 25).

3. 1979-1982 BANKERLER KRİZİ

Ülkemizde özellikle 1980’li yıllara doğru yükselen enflasyon oranı karşısında bankaların mevduata verdikleri faiz oranının düşük kalması, eksi değerler alması, karşısında alternatif mali araçların yokluğu, boşluğun bankerlerce doldurulmasına neden olmuştur. 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Yasası ödünç para verme işlerini bir kurala bağlamıştır. Bu yasa uyarınca alınan izinle ödünç para işleriyle uğraşanlara banker, yapılan işlere de bankerlik denilmektedir. Ne var ki 1980’lerin başlarında ne 2279 sayılı yasaya ne de Bankalar Yasası’na tam olarak uyulmuştur (Parasız, 2007: 218-219). Ertuna’ya göre banker krizine giden dönemde para ve sermaye piyasalarının birbirine karıştığını, finansla varlık satışına aracılık eden finansal aracı kuruluşların (banker) her türlü denetimden ve risk yönetiminden uzak olarak topladıkları paraları borç vermeye başladıklarını bu kuruluşların borçlarının likit ve alacaklarının bağlı duruma geçmesi nedeniyle Aralık (81) Krizi ve Kastelli Şoku’un (Haziran 82) ortaya çıktığı belirtilmektedir (Coşkun, 2012: 67).

Dönemin mevzuatı faiz artışını engellediği için faiz oranları enflasyonun altında kalarak bankaların tahvil ve mevduat satışını engellemekteydi. Birincil satışlar enflasyonun altında olduğundan tahvil ve mevduat satışları ikincil piyasada satılmak zorunda kalmış ve sonuçta bankerler doğmuştu. “Banker olmak için herhangi bir koşulun bulunmadığı sistemde, banker sayısının 1000’e ulaştığı tahmin edilmektedir” (Kale ve Eken, 2017: 15). Bankaların tahvil ve mevduat sertifikalarına uygulayabilecekleri faiz oranlarının hükümetçe belirlenmesi fakat bankerlere bu tip kısıtlamalar uygulanmaması bankalarla bankerler arasında ikinciler lehine

haksız rekabet yaratmıştır. Kendi gişelerinden hiçbir zaman o kadar büyük mevduat toplayamayacak olan bazı küçük bankaların bankerler eliyle sertifika satışı suretiyle bünyelerinin kaldırabileceğinden çok fazla mevduat yükü altına girmelerine yol açmıştır. Böylece bir hamlede toplanan milyarlarca tutarında para akıllıca plase edilememiş ve büyük kısmı batacak hale gelmiştir (Yalçiner, 2010: 17). Zira toplanan paraların daha yüksek getirilerle değerlendirilmesi mümkün değildi. Saadet zinciri denen bu sistemin yürümeyeceği belli idi, sadece zamanı bilinmiyordu. Kamu idaresinin “vatandaşların kumar oynadıklarına” dair mesajlarıyla insanlar paralarını bankerlerden çekmeye başlayınca banker iflasları gelmeye başladı, en büyük oyunculardan Banker Kastelli'nin 18 Haziran 1982'de batmasıyla kriz doruğa çıktı. Çok sayıda bankanın mali bünyesi de krizden zarar gördü (Kale ve Eken, 2017: 15). Kastelli'yi batıran süreç 40 bankanın 1982 yılında aldığı “bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası satmama kararı” ile başladı. Kastelli'nin ardından Hisarbank ve İstanbul Bankası da batacaktı (<https://www.haberler.com/banker-furyasinin-bas-aktoruydu-o-haberi/> E.T. 10.04.2019).

Paraları karşılığında çok daha yüksek bir faiz alan tasarruf sahipleri bankerleri yeğleyince, birçok büyük holding de kendi bankerlik kuruluşlarını kurdu. Transtürk ve Profilo'nun kurduğu Meban, Sabancı'nın Ak Borsa, Kozanoğlu-Çavuşoğlu'nun Eko Yatırım, Çukurova'nın Genborsası'nı başkaları izledi. Bu arada eski piyasa bankerlerinin kurduğu Kastelli, Mentaş ve Bimtaş gibi kuruluşlar da büyük mevduat toplamaya başladılar. Bankalar yasal kısıtlamalar nedeniyle yapamadıkları işlemleri gerçekleştirmek üzere bir araya geldiler. On üç büyük bankanın kurduğu Yatırım-Finansman A.Ş. de Ağustos 1980'de menkul değer işlemlerine başladı. Bu kuruluşlar anonim şirketlerin hisse ve tahvilleri ile bankaların çıkardığı mevduat sertifikalarını satarak yüzde 140'a varan oranlarda faizle para toplamaya başladılar. Toplanan büyük paralar piyasa dışından gelen birçok kişiyi de bankerlik yapmaya özendirdi. Böylece bankerler arasında faiz yarışı başladı, “mevduat ve kredi faizleri hızla yükseldi, yıllık enflasyon % 30-40'lar civarında iken aylık % 10-12 faizlerle para toplandı” (Kocaimamoğlu, 2015). Bankerlik kuruluşları arası faiz savaşı, bir süre sonra borç alınan paranın faizini ödemek için daha yüksek faizle borçlanmak şeklini almış ve bu sistemin kaçınılmaz olarak çöküşüne yol açarak 1982 yılında “banker krizi” olarak bilinen finansal sektör krizini ortaya çıkarmıştır (Baykal, 2007: 34-35). Öte yandan, kriz sonrası mevduat sigorta limitindeki sınır kaldırılarak tüm mevzuata sınırsız devlet güvencesi getirilmiştir. Yapısal sorunların çözülmesi için bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programı hayata geçirilmiştir (Baykal, 2007: 39-40).

Yüksek faizler ücretlilerin tasarruflarını, emeklilerin emekli ikramiyelerini ve birçok ailenin konut ve diğer taşınmazlarını satarak bankerlere yatırım yapmalarına yol açmıştır (Özcan ve Çokgezen, 2003: 2066). Ülkemizde yaşanan krizler kontrolsüz finansal serbestleşmenin ülkeyi spekülatif saldırılara ve krizlere açık bir hale getirdiğini gündeme taşımıştır. Mevduata reel faiz ilk kez 1981 yılının üçüncü çeyreğinde verilmeye başlanmıştır (Binay ve Kunter, 1998). Bundan sonra sonucu krize giden bir faiz yarışı başlamıştır. Bu krizlerin ilki 1982 yılında enflasyon % 30'lar düzeyinde iken Hisarbank'ın bir yıllık mevduata yüzde 80 faiz önermesiyle başlamıştır.

Başta bir müdahale bulunmamakla birlikte hükümet, durumun bir krize doğru gitmeye başlaması üzerine sistemi düzenlemeye yönelik adımlar atmış, 15 Eylül 1981'de bankerlik kurumunu düzenleyen bir kararname çıkarmış, 20 Eylül'de de bankerlerin ilan ve reklam

yapmaları yasaklanmıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Eylöl 1981). Ekim ve Kasım aylarında bankerlik yapabilmek için asgari koşullar getirilmiştir.

1981 yılının sonundan itibaren özellikle banker kurumlarından mevduat çekilişleriyle başlayan kriz sonunda, faizleri ödeyemeyen bankerler peş peşe iflas etmeye başladılar. Nisan 1982'ye değin 258 banker battı. Sayıları 200 bini bulan ve toplam 75 milyar TL alacakları olan küçük ve orta tasarruf sahipleri ortada kaldı. Paraları batan alacaklılar için 7 Temmuz 1982'de bir kararname çıkarılarak borçların tahsili amacıyla bankerlerin tasfiye işlemlerine başlandı.

4. BANKER KRİZİNİN SONUÇLARI

Yaşanan kriz sonucunda bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuş, beş küçük özel banka kapatılmıştır. Kapatılan bankaların varlıklarının ve yükümlölüklerinin önemli bir kısmı kamu bankalarına devredilmiştir (Turgut, 2006). Bankerlerde batan paranın belirli bir miktarının ödenmesini devlet üstlenmiş, 1983'ten sonra 5 ve 1985'ten sonra 2 olmak üzere toplam 7 banka kapanmış, 5 banka yeniden yapılandırılmış, krizin maliyeti GSMH'nin % 2,5'una ulaşmıştır (Caprio ve Klingebiel; 1996: 17,32). Tasarruf sahiplerinin mağduriyetinin bir ölçüde giderilmesi amacıyla, Ağustos 1983'te "Bankerzedeler Yasası" çıkarılarak bankerlere para yatırarak mağdur olanlara bir yıl içinde 200'er bin TL ödenmesine karar verilmiştir (Akdoğu, 2012: 194-195).

1981 yılının ikinci yarısında enflasyon % 35'e faizler de % 65'e yükseldi. Kredi maliyetleri önemli miktarda arttı, büyük meblağlı mevduat sertifikaları satılmaya devam ediyordu. Finans sektöründe risk arttı. Hisarbank iflas etti. Böylece finans sektöründe kriz başlamış oldu. Merkez Bankası piyasalara likidite sağladı. 1983'te faiz tavanı getirildi. Ancak bu krizde beş banka iflas etmekten kurtulamadı (Parasız, 2002: 345). Para otoritelerinin iflasını ilan ettiği bankalardan Hisarbank, İstanbul Bankası, Odibank, Bağbank'ın pasifleri kamu bankalarına aktarıldı. İşçi Bankası'nın pasiflerini de bir büyük özel banka devraldı (Parasız, 2002: 346).

Kriz, Merkez Bankası'nın son durak kredi işlevini yerine getirmesiyle sistematik bir hal almadan önlenebilmiştir. Bankerlik kuruluşlarının ve kapatılan bankaların, sektördeki ağırlıklarının fazla olmaması nedeniyle krizin etkileri nispeten sınırlı kalmıştır. Paralarını bankerlerden alabilen mudilerin, kamu bankalarına yönelmesi nedeniyle mevduat dağılımında kamu bankaları lehine değişme görölmüş, krizin siyasi sonucu olarak "banker skandalından hemen sonra Maliye Bakanı Kaya Erdem ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal 14 Temmuz 1982'de hükümetteki görevlerinden istifa etmişlerdir" (Zencirkıran, 2018: 150).

Yaşanan deneyim mali sistemdeki mevcut yasal düzenlemelerin yeterli olmadığını ve sistemin yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymuştur. "Sonraki süreçte 30.07.1981'de 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girdi. "Sermaye Piyasası Kurulu'nun kurulması ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması Bankerler Krizi'nin en önemli sonuçlarından biri olmuştur" (Coşkun, 2012: 71). Krizin deneyimleri ışığında, bundan sonra benzer likidite sorunlarının oluşmaması ve mevduat yatırımcısının korunması amacıyla, 1983 yılında Merkez Bankası nezdinde TMSF uygulamasına başlanmıştır" (Kale ve Eken, 2017: 15).

Ayrıca banker faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik çalışmaların 1960'lardan beri gündemde olmasına karşın (Çölaşan, 1984: 432) etkili bir düzenlemenin kriz sırasında bulunmadığı görülmektedir (Coşkun, 2012: 70). Bankerlerin temel açmazı kısa vadeli/yüksek maliyetli finansman yapısını sürdürmemeleri olmuştur (Kurdoğlu, Tüzün ve Yüksel, 2010: 18-19).

5. 1980 VE SONRAKİ YILLARDA BANKACILIK

Türk ekonomisinde 1970'li yıllar ödemeler dengesinde bozulmaların olduğu ve ekonominin yüksek miktarda döviz sıkıntısı yaşadığı dönemlerdir. 1960-1980 döneminde uygulanan karma ekonomik sistem yerine 1980'den sonra "ihracat odaklı" üretimin desteklendiği bir dönem başlamıştır. Bu dönemde esnek döviz kuru uygulamasına geçilmiş, uygulanan pozitif reel faizler ile tasarrufların artması amaçlanmıştır. Bankalara döviz tutma ve döviz hesabı açma yetkisi verilmiştir. Ayrıca mevduat sigorta fonu ve İnterbank piyasası faaliyete geçmiştir.

1980 yılından itibaren Türkiye Ekonomisinin dışa açılmasından 2001 tarihinde yaşanan krize kadar geçen süre, hem Türkiye Ekonomisi hem de finansal sektör açısından dalgalanmaların yaşandığı bir dönemdir.

Ekonomik liberalizasyonun ilk adımı 24 Ocak 1980 kararları ile atılmıştır (Öztürk ve Aras, 2011: 324). 1980 sonrasında faizlerin serbest bırakılması, bazı bankalarla birlikte, bankerlerin de yüksek faiz ile kaynak sağlamasına neden olmuştur. Yeterli düzenleme ve denetim altyapısı olmaksızın girilen bu finansal serbestleşme "Banker Krizi" ile sonuçlanmıştır (Coşkun, 2012: 66).

Türk bankacılık sektörü ticari bankaların ağırlıkta olduğu bir yapıya sahiptir. Bu bankaların toplam fonlarının yaklaşık % 70'i de mevduatlardan oluşmaktadır (Çolak ve Yiğidim, 2001: 12). Bankacılık sektörünün sahip olduğu mevduat yapısı kısa vadeli. Sektörün toplam pasif yapısı içindeki mevduat kaleminin % 90'ından fazlası 90 günden daha kısa vadeli mevduattan oluşmaktadır (İbiş, 2013: 59). Türk bankacılık sektörü ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar dışında yüksek öz kaynak verimliliği ve karlılık oranına sahiptir.

1980 yılına kadar devlet kontrolünde ve kısıtlı mali araçlar ile hizmet veren bankacılık sektörü, 1980 yılından itibaren liberalleşme yönünde hızlı adımlar atılmasıyla araç zenginliğine kavuşmuş ve bu durum bankacılık denetimini ciddi olarak gündeme getirmiştir (Bakdur, 2003: 12). Benimsenen yeni kalkınma politikasına uygun olarak esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamasına başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Korukçu, 1998: 11).

Türk bankacılık sektörünün gelişmesi çerçevesinde 1980'lerde yasal, yapısal ve kurumsal değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu düzenlemeler temel olarak bankacılığın daha verimli çalışması ve bankacılıkta rekabetin teşvik edilmesi yönünde olmuştur. Bu çerçevede, faiz oranları ve döviz kurları serbest bırakılmış, bankacılık sistemine yeni girişlere olanak tanınmış ve yabancı bankaların Türkiye'ye gelmesi ya da şube açması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Bakdur, 2003: 12).

1984 yılından itibaren İslami Bankacılık ve Özel Finans Kurumları faaliyete geçmiştir. Katılım Bankaları, alternatif finansman teknikleri ile mali sektörde faaliyette bulunan, reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmetleri sunan kuruluşlardır. Bankacılık hizmetleri yapmanın yanı sıra, tasarruf sahiplerinden özel cari hesap ve katılma hesapları yoluyla toplanan fonlar faizsiz finansman ilkesine göre reel sektöre aktarılmakta, oluşan kar ve zarar tasarruf sahipleriyle paylaşılmaktadır (Tunç, 2000: 13). Katılım Bankacılığının Türkiye’deki ilk örneği 1975’te kurulan Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası’dır. 1975-77 yılları arasında faizsiz çalışmış ancak 1978 yılından sonra faizli bankaya çevrilmiştir (Karapınar, 2003: 14-15). Bu bankanın faizsiz uygulamalara devam edememesinin muhtemel sebebi Özel Finans Kurumları (ÖFK) ile ilgili yasal alt yapının henüz oluşmamasıdır. Zira, ÖFK’larla ilgili yasa Bakanlar Kurulu’nun ÖFK kurulmasına 16 Aralık 1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararname ile izin verilmiş ve bu karar resmi gazetenin 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 sayılı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. ÖFK’lar, ilgili 4491 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmiştir (Yahşi, 2000: 6-7).

Türkiye’de 1985 yılından itibaren faaliyete geçen katılım bankası sayısı 6’dır. Bunlardan 3’ü yabancı sermayeli (Albaraka Türk, Faisal Finans, Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu), diğer üçü ise yerli sermayeli (Anadolu Finans Kurumu, İhlas Finans ve Asya Finans) katılım bankaları idi. İhlas Finans Kurumu’nun faaliyetleri Kasım 2000 ve Şubat 2001 de yaşanan mali kriz nedeniyle 2001 yılında durdurulmuştur (Özulucan ve Deran, 2009: 91). Günümüzde katılım bankalarının finans sektörü içindeki payları mevduatta % 4,3 iken, kredilerde % 5,3 olarak belirlenmiştir (Özdemir ve Özulucan, 2010: 15-16).

1986 yılında bankacılık sisteminin likiditesini düzenleme amacıyla Bankalar arası Para Piyasası kurulmuş ve aynı yıl içinde Tek Düzen Hesap Prensipleri ve Standart Raporlama Sistemi oluşturulmuştur. 1987 yılında bankaların bağımsız dış denetçiler tarafından denetlenmesine başlanılmış ve bu yıl içinde sermaye piyasalarının gelişimi için yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde bankalar hisse senedi arzı ve bunların ikincil piyasalarda alım satımı, yatırım fonu yönetimi ve mali danışmanlık hizmetleri gibi hizmetler vermeye başlamışlardır (Bakdur, 2003: 12)

1985 yılında 3182 sayılı “Bankalar Kanunu” yürürlüğe girmiştir; uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir (Bulut, 2015: 22). Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında döviz işlemleri sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında, Merkez Bankası öngörülebilirliğin artması ve mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olarak para programını tanıtmış ve uygulamasını başlatmıştır. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır (Keskin, 1993: s. 8).

Türkiye Bankacılık Sistemi 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren aşırı ölçülerde bir deregülasyon (kuralsızlaşma) yaşamıştır. Sektöre girişler neredeyse bütünüyle serbest bırakılmış banka sahiplerinde birçok özellikler aranmasına, bankaların sıkı sıkıya denetlenmesine ilişkin başka kapitalist ülkelerde geçerli kurallar hiçe sayılmıştır. Bu bir yandan

sermaye yeterliliği bakımından son derece zayıf, holdinglerin bünyesinde birer holding şirketi gibi davranan ve/veya son derece tehlikeli mali operasyonlara giren bankaların doğmasına yol açmış, bir yandan da banka sahiplerinin bazılarının bankalarının içlerini boşaltarak bunları birer kabuk haline getirmelerini olanaklı kılmıştır (Ergüneş, 2005: 292).

Türkiye’de kriz süreçleri sonucunda 1980’li yıllardan itibaren kamu bankalarının ağırlığı azalmış, yerini yabancı ve özel sermayeli bankalar almıştır (Köne, 2003). Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. “Sektörde rekabeti artırmak için yeni bankaların girmesi kolaylaştırılmış ve teşvik edilmiştir” (Arı ve Cergibozan, 2014: 33) Sektöre yeni yerli/yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasına bağlı olarak rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur. Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, faktoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vevne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır (Yetiş, 2016: 112).

Döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesi sonucu yurtdışından borçlanma ile sağlanan fonlar bankalar için mevduat yanında önemi artan bir kaynak haline gelmiştir. 1990’lı yıllarda, döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın toplam mevduata oranı büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, yaşanan “sürekli yüksek-enflasyon” ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan “yerli paranın yabancı paralarla ikamesi” olgusu olmuştur (Keskin vd. 2008: 15).

Bu dönemde, uygulanan serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasalarının kurulması ve bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türk bankaları yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır. Toptancı bankalar, büyük ölçüde dış ticaretin finansmanının sağlanması, leasing, faktoring, forfaiting, menkul kıymet ihracında aracılık ve kısa vadeli kredi işlemlerine ağırlık vermişler ve uluslararası mali piyasalardan finansmanı arttırmışlardır (Parasız, 1994: 125-127). Yabancı bankalar ağırlıklı olarak toptancı bankacılık faaliyeti içinde olmuşlardır. Bu nedenle yabancı bankaların mevduat ve kredi bankalarındaki payları oldukça düşük kalmıştır (Bulut, 2015: 22).

Ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden varlıkların payını artırmışlar, TL cinsinden finansal varlıklara olan talep ise çok yüksek faizle ve çok kısa vadeli varlıklara dönük olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, öz kaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Buna karşılık kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurt dışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını

büyütmüşlerdir. Bilançoda hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır (Keskin vd., 2008: 15). Bunun uzantısı olarak 1994 yılında ilk ciddi bankacılık krizi yaşanmış ve bu krizi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri izlemiştir. Şubat 2001krizinden sonra alınan radikal kararlar meyvesini vermiş ve bankacılık sektörü toparlanarak kriz sonrası sektörler içerisinde en çok kar eden sektör haline gelmiş ve yabancı yatırımcılar için de bir cazibe merkezi olmaya başlamış ve yabancı sermaye Türkiye'deki Bankacılık alanlarında girişimlerine hız vermiştir (Bulut, 2015: 12).

Uluslararası ekonomik ilişkilerin hızla büyüdüğü ve karmaşık hale geldiği 1991-2001 döneminde ekonomik performans önemli ölçüde bozulmuştur. Büyüme istikrarsız bir nitelik göstermiştir. Reel bazda ortalama büyüme hızı % 3,2 olarak gerçekleşmiş, % 9 ile % -9 arasında dalgalanmıştır. Kamu kesimi açığı hızla büyümüş ve dönem boyunca ortalama olarak Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH) % 10'u düzeyinde gerçekleşmiştir. Tüketici fiyat artış oranı 1990-2001 döneminde ortalama % 80 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kamu kesiminin borç stoku hızla büyümüştür. İç Borç / GSMH oranı 2001 yılında % 68'e Dış Borç / GSMH oranı ise % 79'a ulaşmıştır. Dış denge bozulmuştur. Yurtdışından ve yurtiçinden sağlanan kaynakların vadesi kısalmıştır. Yabancı para ikamesi artmıştır (Keskin vd., 2008: 21). 1993'te 9 Milyar dolara ulaşan net sermaye girişi 1994'te 4,2 Milyar dolar düzeyinde net sermaye çıkışına dönüşmüştür (DPT, 1997: 44).

Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durum kamunun finansman ihtiyacını artırmış, kamu kesiminin hızla büyüyen finansman ihtiyacının karşılanması bankacılık sisteminin mali gücünün ve bilanço yapısının bozulması pahasına gerçekleştirilmiştir. Bankacılık tarafından yaratılan kaynakların önemli bölümü kısa vadelerde ve yüksek maliyetlerle kamu tarafından kullanılmıştır. Bankacılık sisteminde bozulan dengelerin yarattığı güven erozyonunun sonuçlarını ertelemek üzere, Bakanlar Kurulu Kararı ile yasal düzenleme yapılmaksızın ve bütçede ekonomik önlem alınmaksızın mevduata güvence getirilmiştir. Daha da önemlisi mevduata güvence olduğu bir dönemde bir yandan yeni mevduat bankalarının faaliyete geçmesine izin verilmiş, bir yandan da bankaların faaliyetlerinin denetiminde etkinlik azalmış; denetimden gelen önerilerin uygulanması için gerekli kararlar, siyasi maliyetler nedeniyle ertelenmiştir. Hem faaliyet ortamı daha riskli hale gelmiş hem de bankaların daha riskli faaliyetler içinde bulunmasını sınırlandıran önlemler alınmamıştır (Keskin vd. 2008: 21). 1994'ten sonra sisteme güveni yeniden oluşturabilmek için mevduatın tamamı güvence kapsamına alınması ahlaki risk problemlerine yol açmıştır (Arı ve Cergibozan, 2014:37).

Kamu bankalarının kaynakları önemli ölçüde bütçe açığının finansmanında kullanılmış, bu bankaların bilançolarının aktif kalitesi, likiditesi ve karlılığı bozulmuştur. Benzer şekilde, bazı özel bankalarda, kaynakların önemli bir bölümü ortaklara risk ve getiri ilkeleri göz ardı edilerek kullanılmıştır. Bankaların aktif kalitesi bozulmuş, likiditesi azalmış, hızla artan kredi riski, faiz riski ve kur riskine karşı karlılık ikinci plana atılmış, zararlar büyümüş öz kaynaklar reel olarak erimiş, serbest öz kaynaklar eksi bakiyeye düşmüştür. Özetle makroekonomik dengesizlikler sürdürülemez hale gelirken bankacılık sistemi de mali bünye açısından kan kaybetmiştir. Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sisteminin iç ve dış gelişmelere olan duyarlılık ve kırılabilirlik derecesi artmıştır.

Bankacılık sistemini güçlendirmek amacıyla 1990'lı yılların ikinci yarısında alınan önlemler yetersiz kalmış, kamu kesimi dengesindeki hızlı bozulma nedeniyle bankacılık

sektöründe radikal önlemler alınamamıştır. Bu dönemde bankacılık sisteminde aracılık işlevi sınırlı kalmıştır. Bankacılık sisteminin bilançosunda kamu kesimine açılan krediler önemli bir yer tutmuştur. Daha da önemlisi kamu bankalarının bilançolarında yüksek miktarda görev zararı birikmiştir. Kamu kesimine açılan krediler ve görev zararı toplamı, kamunun toplam finansal kaynaklar üzerinde yarattığı baskının şiddetini göstermektedir. Örneğin, 2000 yılı sonunda bu iki kalemin toplamı, kamu bankaları aktiflerinin % 53'üne ulaşmıştır (Keskin vd. 2008: 21-23).

Kamunun doğrudan baskısı dışında devlet iç borçlanma senetleri bankacılık sektörünün özel sektöre açtığı kredilerin büyümesini de engellemiştir. Kredi piyasası gerek çeşitlilik, gerekse derinlik olarak gelişmemiştir. Kamunun dışlama etkisi (crowding out) ve vergisel nedenlerle, sermaye piyasalarında özel sektöre ait tahvil ve bono ihracı yapılamamıştır.

Uzun vadeli kaynak sağlayacak makroekonomik ortamın bulunmaması nedeniyle kaynaklar kısa vadelerde yoğunlaşınca varlıklar da kısa vadeli olarak yaratılmıştır. Bu olumsuz görünüm, bir yandan yüksek enflasyon nedeniyle piyasa mekanizmasının işleyişinin bir yandan yüksek riskli ortam nedeniyle bankacılık sektörünün bilanço yapısının olumsuz etkilenmesi nedeniyle 2000 yılında çok ağırlaşmıştır. Bu arada finansal sektörün mali yapısındaki kırılganlığı ikinci plana alan 2000 Yılı Dezenflasyon Programı'nın görece fiyat yapısını daha da bozarak bankaların risk almasını teşvik etmesi, durumu bankalar için de kritik hale getirmiştir. Artış hızı sabitlenmiş kurlar yoluyla enflasyonun düşürülmesini hedefleyen “Dezenflasyon Programı” risk alınmasını teşvik etmekle beraber, risk yönetiminin ve kamusal denetimin etkinleştirilmesi gibi hususlarda yetersiz kalmıştır. Kısa bir süre sonra meydana gelen 2001 krizi, finans sektöründe risklerini gerçekleştirmesine neden olarak, sektörde büyük tahribat yaratmıştır. Ekonomide ve bankacılık sektöründe 1990'lı yıllarda oluşan kırılganlıklar risklerin nedenlerinin tespit edilmesi, 2001 yılından sonra başlayan bankacılıkta yeniden yapılanma sürecinin anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Bankacılık sektöründe 2000'li yılların başındaki bu olumsuz görünümün nedenleri iki ana gruba ayrılabilir. Bunların bir tanesi ekonomik faktörler, diğeri ise kamu yönetimi kaynaklı faktörlerdir (Keskin vd. 2008: 23).

Bu dönemde son derece ciddi ve yüksek tahribat yaratan üç şiddetli kriz yaşanmıştır (1994, 1998-99 ve 2001). Diğer yıllarda genellikle yüzde 5'in üzerinde yüksek büyüme rakamları gerçekleşmiştir. Bu istikrarlı seyir, bankacılık sektörünün özellikle kur, faiz ve likidite risklerinin yüksek düzeyde gerçekleşmesine yol açmış, ayrıca kredi arzının büyümesini de sınırlandırmıştır (Keskin vd. 2008: 25). Yüksek oranlı bütçe ve kamu kesimi açıkları, 1990'lı yıllarda önemli bir sorun olmuştur. Kamu açıkları, ayrıca yüksek reel faiz ve kamunun dışlama etkisi gibi başka sorunlara da yol açmış ya da sorunların daha da kronik hale gelmesine katkıda bulunmuştur. (Keskin vd. 2008: 25). Bankacılık lisansı verilmesinde titiz davranılmaması, ehil olmayan kişi ve kuruluşlara bankacılık lisansı verilmesi, mevduata güvence getirilmesine rağmen, ahlaki sorunlara engel olmak üzere denetim etkinliğinin artırılmaması, mali bünyeleri zayıflayan bankalar konusunda gerekli kararların alınmaması ve kamu bankalarının mali bünyelerinin bozulması pahasına, bütçe finansmanının bir kısmının bu bankalara kaydırılması da temel sorunlar arasında yer almıştır.

Rekabeti bozucu uygulamaların en önemlilerinden birisi tasarruf mevduatına getirilen sınırsız güvence olmuştur. 1994 yılında getirilen mevduat güvencesi, o dönemde bankacılık sektöründe yaşanan sorunların sistemik bir krize dönüşmesinin önlenmesi amacıyla getirilen

önlemlerin en önemlisi olmuştur. Bununla beraber, sınırsız mevduat güvencesi, 1990'lı yılların ikinci yarısında, önemli yanlış seçim (adverse selection) ve ahlaki sorun (moral hazard) yaratan bir uygulamaya dönüşmüş; denetime ilişkin kararların alınmasındaki zafiyet ve sisteme yeni giren bankaların rekabeti, yüksek riskli ekonomik ortam ve kamu kesimi borçlanma ihtiyacı ile birlikte 2001 yılında bankacılık sektöründe yaşanan tahribatın ağır basmasına neden olmuştur (Keskin vd. 2008: 30).

Teknolojide yaşanan gelişmeler sayesinde bilgi edinmek daha kolay ve ucuz olmuş, bankaların bilgi toplamadaki ve ödünç alıcıları yönlendirmedeki avantajlı durumları azalmış banka dışı mali araçlar daha avantajlı hale gelmişlerdir. Bankaların yasal düzenlemelere bağlı olmasına rağmen finansal piyasaların böyle düzenlemelerden uzak olması, bankaların düzenlemelerin getirdiği maliyetlere katlanırken diğer mali araçların böyle maliyetlerden muaf olmaları gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Parasız, 2011: 25).

Bu dönemde bankacılık sektörüne girişler kolaylaşmıştır. Bank of Credit and Commerce (1980), Bank of Melland (1981), Türk Bankası Ltd (1981), Habib Bank (1982), The First National Bank of Boston (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), Suudi American Bank (1984), Bank of Bahrain and Kuwait BSC (1985), Standart Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A. (1989)'nın Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilmiştir (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 27).

1980 başlarında bankacılık alanında yapılan önemli düzenlemeler;

- Uluslararası denetim ve gözetim sistemi kurulmuş,
- Uluslararası bankacılık standartları ve Tek Düzen Hesap Planı (TDHP) uygulaması başlatılmış, (Sümer, 2016: 489).
- Bilançolar dış denetime tabi tutulmaya başlanmış,
- 1982'de SPK yürürlüğe girmiş ve Sermaye piyasası araçlarının kullanılması için kurumsal ve yasal altyapı oluşturulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 1986 yılında faaliyete geçmiştir (Yetiz, 2016: 112).
- Bankacılık sisteminde kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak için 1986'da Para Piyasası kurulmuştur. Sistem, elinde kullanılmamış nakit fazlası olan bankalardan nakit gereksinimi olan bankalara borç vererek bankalar arası aracılık yaparak kendilerine gelir sağlama olanağı vermektedir. Ekonomi açısından piyasanın kısa dönemli likidite sıkıntısı kalkmakta ve TCMB'nin ek emisyonla başvurmasına gerek kalmamaktadır (Yetiz, 2016: 113).
- 1987 yılında TCMB açık piyasa işlemlerine başlamış,
- 1988'de döviz piyasaları kurulmuş,
- 1989'da döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır, böylece yurtdışına ve yurtdışından döviz transferi – sermayenin hareket edebilmesi sağlanmıştır.
- 1990 senesinde yurt dışındaki yerleşiklere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduat hesabı açma izni verilmiştir.
- 1992'de Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi kurulmuştur,

Bu gelişmeler bankacılık sektörüne yeni yerli ve yabancı bankaların girişini sağlamıştır. Mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasıyla bankacılık sektöründe rekabet artmış ve diğer taraftan bankalar açısından kaynak ve plasman zenginliği olan bir ortam oluşmuştur. Bankalar kaynak olarak mevduatla beraber yurtdışı kaynakları da değerlendirmeye başlamışlardır. Bilgisayar sistemlerinin yoğun bir şekilde kullanılmasıyla sektördeki verimlilik artmıştır.

- 1980’li yıllarda az şubeli toptan bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü büyük olmuştur. Ayrıca para piyasasındaki gelişmeler de toptancı bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1990’lı yıllarda ise kaynak ihtiyacı nedeniyle az şubeli bankaların çoğu yeni şubeler açmaya başlamıştır (Sümer, 2016: 489). Bu dönemde Türk bankaları da yurtdışında şube açmaya başlamışlardır.
- 1989’da kamu finansman açığı büyümüş, faizler ve enflasyon yükselmiş, kamunun açıkları iç borçlanma ve merkez bankası fonlarıyla kapatılmaya çalışılmış, merkez bankası açığı kapatmak için emisyonu başvurmuş, sonuçta enflasyon kronik hal almıştır. Yüksek faiz ve enflasyon paranın değerini düşürmüş, ortaya para ikamesi yani TL’nin dövize yatırılması olgusu çıkmıştır.
- Bankalar hane halkının elindeki parayı mevduatlara yönlendirebilmek için faizleri daha da yukarı çekmişler. Bu dönemde bankalar için artan faiz ve kur riski 1994 senesine gelindiğinde bankaların bilançolarına zarar olarak yansımıştır. Hükümetin yüksek kamu açığına rağmen genişletici para ve maliye politikaları yürütmesi, bir de buna ek olarak faizleri düşürme çabası ekonomideki tansiyonu yükseltmiş ve sonuç olarak ülke ekonomisi krize girmiştir.

1990 yılında kredi/mevduat oranı % 84 iken, 1995 yılında % 65’e ve 2000 yılında % 49,9 düzeyine gerilemiştir (TBB). Çünkü bankalar bu dönemlerde reel sektörü destekleme yerine devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermeye başlamışlardır (Coşkun vd., 2012: 20).

Özellikle bankalar yurtdışı piyasalardan yüksek maliyetli fonları, yurtiçi piyasalardaki yüksek faiz oranları ve düşük döviz kurlarının devamlılığına güvenerek talep etmiş ve ülkeye getirmişler ve bunları Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) yatırmışlardır. Tüm bu gelişmeler sonucunda bankaların 1993 yılı sonu ile 1994 yılı başlarında yabancı para açık pozisyonları oldukça büyümüştür (Tokatlıoğlu, 2003: 150).

Türkiye’de iktisadi dengeleri bozan ve ülkeyi bir iktisadi kriz ortamına sürükleyen gelişmeler 32 sayılı KHK ile erken ve aşırı ölçüde serbestleşme ile başladığı söylenebilir (Kazgan, 1994: 205). Piyasalara geç müdahale döviz talebini patlatmış, TCMB döviz talebini karşılayamamış TL önemli miktarda değer kaybına maruz kalmıştır. Faizler çok yükselmiş, bankacılık sektörünün toplam aktifleri ve öz kaynakları % 25 oranında küçülmüştür.

Bozulan iktisadi dengeleri yeniden kurmak ve finansal piyasalarda istikrarı sağlamak amacıyla “5 Nisan Kararları” olarak bilinen bir istikrar programı uygulanmıştır. 5 Nisan Kararları ile birlikte döviz kurları serbest bırakılmış, piyasada 24 000 TL civarında olan ABD doları kuru bir günde 40 000 TL düzeyine çıkmıştır. TCMB bankalar arası piyasada gecelik faizler % 1000’lere çıkmış ve 8 Nisanda 1 ABD Doları 32 000 TL’ye düşmüştür (Coşkun vd.

2012: 22). Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan üç banka (İmpexbank, TYT Bank ve Marmara Bank) tasfiye edilmiştir (Dinçer, 2006: 90).

1990'larda banka kurmanın önemli ölçüde kolaylaştırılması sonucu bankalar hızla çoğalmış, sayıları 80'i bulmuş ve aktif büyüklükleri de yükselmiştir (İbiş, 2013: 57). Ancak bu yükselişin ardından sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda giderek ağırlaşan iktisadi ve sosyal sorunlar bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, bankacılık kesiminin yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunları da iktisadi bunalımın derinleşmesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda sistemde yaşanan sorunların temel nedeninin kurumsal anlamda deregülasyon politikaları olduğu söylenebilir. Sektöre girişin kolaylaşması, mevduata uygulanan disonibilite oranları ile oynanması ve disonibilitenin DİBS'lere yatırılması, tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması, yabancı para cinsinden mevduat kabulünün sınırsız olması ve Hazineye, bütçe açıklarını ticari bankalara borçlanarak finanse etme olanağının verilmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe krizlerin hazırlayıcısı olmuştur (Çolak, 2001: 15-30).

Mevduat bankalarından Egebank, Esbank, Yaşarbank, İnterbank ve Yurtbank'ın yönetimi tasarruf mevduat sigorta sistemine devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankaları grubunda yer alan Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyeti sonlandırılmıştır (Arabacı, 2018: 31). 2001 Krizi'nden sonra önemli ölçüde sermayelerini kaybeden özel bankalara sermaye takviyesi gerçekleştirmişlerdir. Bu sürece uyum sağlamayan bankalar ya başka bankalarla birleşmiş veya TMSF'ye devredilmiştir (Arabacı, 2018: 40).

- 1997'de bütçe disiplininin kurulmasıyla enflasyon ve faizler düşmeye başlamıştır. Risk algısının değişmesiyle TL'ye ve TL bazlı finansal araçlara olan ilgi tekrardan artmış, beklentilerin iyileşmesiyle birlikte Asya ve Körfez krizlerine rağmen döviz rezervlerinde artış yaşanmıştır. Bu dönemde bankaların açık pozisyonları artmış, kısa dönemli faizlerin düşmesiyle repodaki varlıklar tekrar mevduat hesaplarına dönüşmüştür.
- 1998'in ikinci yarısında IMF ile yapılan anlaşmayla, bankaların açık pozisyonlarına ve vadeli işlemlerine sınırlamalar getirilmiştir. Bu sırada ortaya çıkan Rusya krizi nedeniyle yurtiçi yatırımcıların risk algılamaları tekrardan olumsuzla dönmüş, fiyatlar ve faiz oranları tekrar yükselişe geçmiştir.
- 1999'da IMF ile Stand-By anlaşması imzalanmış ve dezenflasyon programı kabul edilmiştir. Program 2000'de de sıkı bir şekilde uygulanmış ve ilk etapta faizler ve enflasyon düşme eğilimi göstermiş fakat diğer taraftan yurt dışından sermaye girişinin azalmasıyla birlikte ödemeler dengesi bozulmaya başlamıştır. Düşen faiz ve enflasyonla birlikte bir taraftan bankaların likidite riskleri, diğer taraftan da dezenflasyon programı nedeniyle kur riski artmıştır.
- Bu dönemde bankacılık alanında iki önemli gelişme olmuş, birincisi Egebank, Esbank, Yaşarbank, İnterbank ve Yurtbank'ın TMSF'ye devredilmesi ve Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetlerine son verilmesi (Yetiz, 2016: 117) diğeri ise bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler;
 - Bankacılık faaliyetleri bağımsız bir gözetim ve denetime tabi tutulmuş,
 - Kredi tanımı iştirakleri kapsayacak şekilde genişletilmiş,

- Özkaynak dolaylı kredi ilişkisi daraltılmış,
- Konsolide bazda denetim getirilmiş,
- Risk yönetimi düzenlenmiş ve sorunlu bankaların yapılarının güçlendirilmesi hedeflenmiş,
- Karşılık karnamesi değiştirilmiş, sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonunun hesaplanması konsolide bazda yapılmaya başlanmıştır.
- Bu bağlamda bankacılık mevzuatı büyük ölçüde Basel komite tavsiyelerine uygun hale getirilmiştir.
- 2000 yılında Demirbank, Etibank ve Bank Kapital'in fona devriyle fondaki banka sayısı 11'e yükselmiştir (Yetiz, 2016: 113).
- Kıbrıs Kredi Bankası ve Park Yatırım Bankalarının bankacılık faaliyetlerine son verilmiştir.
- Kasım 2000 yılında yaşanan kriz ülke ekonomisi üzerinde olduğu kadar Türk Bankacılık Sektörü üzerinde de oldukça olumsuz etkiler yaratmıştır.
- 1999 yılının sonuna gelindiğinde ekonominin % 6,1 küçüldüğü, enflasyonun % 70'e, faizlerin % 106 düzeylerine ulaştığı görülmektedir. İlerleyen dönemde söz konusu krizin etkileri giderilmeden siyasi kriz ile başlayıp tüm piyasaları alt üst eden Şubat 2001 krizinde bankacılık sistemi resmen büyük bir yıkım yaşamıştır. Kriz zamanı kamu bankalarının likidite ihtiyaçlarının karşılanamaması, yoğun döviz talebi ve astronomik boyutlara ulaşan faiz hadleri bu krizden akıllarda kalanlardır. Bir gün öncesi 670 bin TL (eski Türk Lirası) olan dolar 1 milyon TL (eski Türk Lirası) aşmış, faizler % 6000-6200 seviyelerini görmüştür (Sümer, 2016: 490).
- Tüm bu gelişmeler sonucunda daralan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sayısı (katılım bankaları dahil); 2000 yılında, 85 banka, 7.983 şube ve 174.730 personel ile faaliyet gösterilirken, yaşanan tasfiye, devir ve birleşmeler sonucunda, banka sayısı 2005 yılında 51'e, şube sayısı 6.568'e ve personel sayısı da 138.724'e gerilemiştir. (BDDK, 2002: 3)

6. 24 OCAK 1980 KARARLARI

24 Ocak 1980'den itibaren uygulanan ekonomik önlemler yeni koşullara ayak uyduramayan çok sayıda firmanın iflasına neden olmuştur. Bunların büyük kısmı bankerlerden kredi alan firmalardır. Bu firmalar bankerlere ödeme yapamayınca bankerler de tasarruf sahiplerine yapmaları gereken faiz ve anapara ödemelerini aksatmaya başlamışlardır. Bankerlerin yüksek faizleri, hükümet politikalarının uygulanmasını da güçleştirdiğinden 4 Eylül 1981'de Bakanlar Kurulu ödünç para verme yasa tasarısını görüşerek yeniden düzenlemiştir. Banka ve bankerlere yasal sıkı denetim getirilmiştir. Bu düzenlemeler bankerlerin batacaklarına dair paniğe neden olmuş ve kısa süre sonra bu kurumlarda iflaslar

başlamıştır. Dönemin en tanınmış bankeri olan Banker Kastelli, 1982’de Hisarbank’tan alacaklarını tahsil edemeyince bir günde iflas etmiştir (Yavaş, 2007: 115).

24 Ocak 1980’de başlayan ve yaklaşık 2 yıl süren bankerliğin altın devri 250’yi aşkın kuruluşun iflası ya da tasfiyesi ile son bulmuştur. Bankerlik olayında yaklaşık 2,5 milyon tasarruf sahibini ilgilendirirken 400 milyar lira birikime bankerler aracılık etmiştir (Parasız, 2002: 344). Banker olayının etkileri 1983-1984 yılları arasında yaşanan mini bankacılık krizi olarak kendini göstermiştir. 1983 yılında Hisarbank, İstanbul Bankası, Ortadoğu İktisat Bankası, İşçi Kredi Bankası, Emekli Sandığı zorunlu olarak Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Son olarak da Türkiye Bağcılar Bankası’nın da bankacılık yapma yetkisi 1984 yılında kaldırılmıştır. Ekonomik politikaların bankacılık kesiminde yarattığı sorunlar bu dönemden sonra da devam etmiş, 1959’da kurulan Türkiye Öğretmenler Bankası 1987’de zorunlu olarak kamu bankası haline getirilmiş ve 1992 yılında bütün aktif ve pasifleriyle birlikte Halk Bankası’na devredilmiştir (Parasız, 2002: 342).

24 Ocak Kararları alınmadan önce biriken sorunlar; 24-25 Ocak 1980 istikrar önlemlerinin ve ekonomik amaçların gerekçeleri; (Parasız, 2002: 333).

- Gecikme sorunu; Ekonomik kararların alınmasında yaşanan gecikmeler,
- Enflasyon sorunu,
- Kapasite kullanım oranının düşüklüğü; İthal girdi yetersizliği, finansman sorunları,
- İhracatın durgunlaşması; Özellikle ihracatın girdisini oluşturan girdilerin ithalatının yapılamaması,
- Yurtiçi tasarrufların azalması; Tasarruf yetersizliği yatırım yapılmasını engelliyordu.
- Kısa vadeli dış borç sorunu ağırlaşmıştı;
- İçeride dönük ithal ikamesi tipi endüstrileşmenin döviz darboğazına neden olması; Yatırım malları ithalatında döviz darboğazı sorunu

Türkiye ekonomisi 24 Ocak 1980 tarihli yapısal uyum programı ile küreselleşme, finansal liberalizasyon, özelleştirme, devletin küçülmesi, döviz kuru-faiz oranları ve sermaye hareketlerinin serbestleşme sürecini başlatmıştır (Karaçor, 2006: 384).

1980 öncesinde ekonomide sıkı kambiyo rejimi uygulanmakta, faiz oranları kontrol altında tutulmakta, gelişmemiş sermaye piyasaları kamu kâğıtları ekseninde dönmektedir. Bu dönemin temel sorunları olarak dış ticaret açığı, giderek artan dış borçlar, iç ve dış borçlanmada yaşanan sıkıntılar ve enflasyon öne çıkmaktadır. 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte Türkiye, ekonomide makas değişikliğine gidecek, serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmayı ana hedef olarak belirlemiştir. Yeni dönem, yeni finansal kurumları, piyasaları, araçları beraberinde getirecektir. 24 Ocak kararlarıyla (Altınok, Eken, & Çankaya, 2011) Finansal piyasalarda serbest piyasa esasları geçerli hale getirilmeye başlanmıştır.

- %48,9 oranında devalüasyon yapılarak serbest kur sistemine doğru gidilmiştir.
- Kambiyo kontrol sistemi kademeli olarak kaldırılmış, kurlar serbest bırakılmıştır.
- Yabancı sermaye hareketlerine serbesti getirilmiştir.
- Sermaye Piyasası Kurulu ve diğer sermaye piyasası kurum ve kuruluşları oluşturulmuştur.

- Merkez Bankası bünyesinde "bankalar arası" piyasa oluşturulmuştur.
- Kamunun sahip olduğu şirketler için özelleştirme kararları alınmış, bu amaçla Kamu Ortaklığı İdaresi kurulmuştur.
- Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye teşvik edilmiş, kar transferlerine kolaylık sağlanmıştır.
- Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir.
- İthalat kademeli olarak serbest bırakılmış, ihracata teşvikler verilmiştir

24 Ocak Kararları Türk Bankacılığının gelişmesi açısından her alanda Türkiye’de köklü değişikliklere sebep olmuştur. Kapalı bir ekonomiden dışa açık bir ekonomiye geçilmiş, ihracata dayalı büyüme politikası benimsenmiştir. Bu dönemde faizlerin serbest bırakılarak piyasada belirlenmesine imkân verilmesi, yerli ve yabancı yeni bankaların kurulmasına olanak verilerek rekabetin artırılması, TDHP’nin uygulanmaya başlanarak tek ve ortak bir muhasebe sistemine geçilmesi, Sermaye Piyasası Kanunu’nun çıkartılması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın (İMKB), TCMB bünyesindeki İnterbank’ın kurulması sağlanmıştır (Sümer, 2016: 489).

Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı kararla sermaye hareketlerinde ve kambiyo rejiminde serbestlik tanınmıştır. TCMB’nin kambiyo işlemlerindeki tekliği diğer bankaların da işlem yapmasına imkan verilmek suretiyle kırılmış, TL’nin konvertible olmasını sağlamıştır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 28).

1982 yılı ortasında 3 bankanın (İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank) önce yönetimleri devralınmış ve sonra 1983 yılı sonunda Ziraat Bankası’na devredilmişlerdir. Yine aynı yıl İşçi Kredi Bankası’nın faaliyetleri durdurulmuştur. 1884 yılında Bağbank’ın faaliyetleri durdurulurken, İstanbul Emniyet Sandığı Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Yine bu dönemde mali bünyesi bozulan Töbank önce 1987 yılında kamulaştırılmış 1992 yılında ise Halk Bankası’na devredilmiştir. Yine dönemin başında mali bünyesi bozulan ve bir kamu bankası olan Anadolu Bankası çare olarak 1998 yılında Türkiye Emlak ve Kredi Bankası ile Türkiye Emlak Bankası adı altında birleştirilmiştir (Karacan, 1996: 177).

Yaşanan gelişmeler sonucunda toplumun tüm kesimleri gelişmiş bankacılık iş ve işlemlerinden faydalanmaya başlamıştır. Gelişen bireysel bankacılık hizmetleri, otomatik vezne makineleri, tüketici kredileri, kredi kartları, ev ve ofis bankacılığı gibi yeni ürün ve hizmetleri tüketici piyasasına sunulmaya başlanmıştır. Toplum leasing, faktoring, forfaiting, forward ve swap işlemleri, kredi kartları, yatırım fonları ve tüketici kredileri gibi yeni bankacılık ürünleri ile bu dönemde tanışmıştır (Sümer, 2016: 489).

Bu dönemde bankacılık sisteminin temel zayıflıkları olarak;

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının fazla olması,
- Vade uyumsuzluğu ve kontrol edilemeyen açık pozisyonlar gibi piyasa risklerine karşı aşırı derecede duyarlılık, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin yetersiz düzeyde olması,
- Zayıf bir aktif yapısının varlığı göze çarpmıştır (BDDK, 2001: 8).

7. 1994 KRİZİ VE SONRASI

1994 yılı finansal sektör ve bankalar açısından risklerin büyük ölçüde zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. 1994 krizi yapısal dengesizliklerin ve sürdürülemez bütçe açıklarının olduğu ülke ekonomisinde, spekülasyon atakların da tetiklenmesiyle Merkez Bankası rezervlerinin sabit kuru koruyamayacak seviyeye geldiği noktada kendini göstermiş ve TL'nin devalüe edilmesiyle sonuçlanmıştır (Yetiz, 2016: 112).

Faaliyet ortamındaki risklerin hızla yükseldiği bir dönemde liyakata ve ehil olma durumuna bakılmaksızın yeni bankaların faaliyetine ve bazı bankalarda sahiplik değişmelerine izin verilmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, öz kaynaklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. “1994 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte TMSF’ye toplam 25 banka devredildi” (İbiş, 2013: 1998). Güvenin yeniden tesisini sağlamak ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla bir çözüm yolu olarak tasarruf mevduatına tam güvence getirilmiştir (Keskin vd., 2008: VIII).

Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki rasyonel olmayan ısrarcı yaklaşım nedeniyle finansal sektörde tansiyon yükselmiştir. Piyasalar tarafından gönderilen sinyallere rağmen, parasal genişleme ve finansal araçlara getirilen ek/yeni vergi gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yatırımcıların TL cinsinden araçlardan kaçmalarına neden olmuştur. Faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, finansal sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan, 51,6 milyar dolara, öz kaynakları ise 6.6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara düşmüştür (Keskin vd., 2008: 15-16).

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları tekrar açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurtdışı borçlanma başlamıştır. Bununla birlikte yatırımcıların talebi çok kısa vadeli araçlara yoğunlaşmıştır. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş (Yetiz, 2016: 112), TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler artırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektöründe vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizle repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüştür. Para ve mali yüklerin maliyetler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına yönelmiştir. Finansal sektör ve bankacılıkta yaşanan güven bunalımı tasarruf mevduatına devlet güvencesi getirilmesi pahasına aşılabılmıştır. Bu arada üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notu hızla düşmüştür. Gelişmeler bankaların yurtdışından borçlanmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Dış kaynaklar sınırlanınca kaynak talebinin tümü iç piyasaya dönmüştür. Bu dönemde Türkiye net dış borç ödeyici duruma gelmiştir. Sonuçta, faizler çok daha yüksek bir seviyeye oturmuştur (Keskin vd., 2008: 16).

1996 yılında artan kamu borçlanma ihtiyacının bedelsiz ithalat, dövizli borçlanma, enflasyona endeksli borçlanma gibi uygulamalarla faizler yükseltilmeden karşılanması amaçlanmıştır (Doğan, 2011:30).

Türkiye 1997 yılına yeni bir para kavramı, gerçek kişiler için, menkul kıymet gelirlerinin beyana tabi tutularak vergilendirilmesi uygulamasının başlatılması ve denk bütçe uygulamaları tartışmalarıyla girmiştir. Siyasi tansiyon yükselmiştir. Yılın ortasında hükümet değişmiştir. Yeni hükümet ekonomide önceliği enflasyonun düşürülmesine vermiş bütçe disiplini benimsenmiştir. Yurtdışı borçlanmanın artırılması amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Bu arada kamu iktisadi teşekküllerinin ürünlerine yüksek oranlı ayarlamalar yapılmış ve dolaylı vergiler artırılmıştır. Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine borçlanma programı açıklamış, bütçe hedefleri kamuoyuna duyurulmuş ve ek bütçe istenmeyeceği vurgulanmıştır. Hazine Müsteşarlığı Merkez Bankasından avans kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir artışın ardından, Hazine programını kararlılıkla sürdürdüğünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya'da başlayan ve tüm piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve körfezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımcıların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak repo yeniden mevduata dönmeye başlamıştır (Yetiz, 2016: 112).

1998 yılının ikinci yarısından itibaren IMF ile bir "izleme anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasalaşacağı belirtilmiştir. Nitekim, anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Yurtiçi bankalar yeni getirilen yükümlülüklerle uymak üzere açık pozisyonlarının kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın döviz yoluyla yaratılan paranın sınırlandırılması ve enflasyon düşüşüne katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle yavaş da olsa dövize yeniden talep başlamıştır (Zirekoğlu, 2014: 16). Hemen ardından sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi ile ilgili değişiklik, geçici vergi uygulaması ve bankalar arası işlemlere getirilen stopaj, mali piyasalar açısından çok ciddi bir şok olarak algılanmıştır. Yabancı yatırımcıların, Rusya'da yaşanan krizin de etkisiyle, mali piyasaların dışına çıkmaya başladığı bir ortamda yurtiçi yatırımcılar artan risk karşısında tercihlerini değiştirmeye başlamışlardır. Bir yandan piyasaları daraltan uygulamalar hayata geçirilirken diğer yandan erken seçim açıklamaları ve kamunun kaynak talebinin artacağı yönünde seçim ekonomisi uygulamalarına ilişkin belirtiler nedeniyle arz talep dengesinin bozulmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Bekleyişlerin yeniden olumsuz yönde etkilendiği bir ortamda tercihlerdeki değişme fiyatlara yansımış, faiz oranları hızla yükselmiştir. Bu durum finansal sistemi kısa bir aradan sonra, yeniden son derece istikrarsız ve yüksek riskli bir ortama sokmuştur.

1999 yılında ekonomik faaliyetler daralmıştır. Rusya kriziyle bağlantılı olarak 1998 yılının ikinci yarısından itibaren görülen sermaye çıkışı, Adapazarı ve Düzce depremleri, erken genel seçimler ve hükümet değişimi gibi faktörler, bu daralmada etkili olmuştur. Haziran 1999'da göreve başlayan yeni hükümet, ekonomik sorunlara dönük olarak bir dizi iyileştirme ve düzenlemeyi hayata geçirmiştir.

Böylece 1999 yılında ekonomik faaliyetin önemli ölçüde daralmasına ve bankacılık sektörünün zarar etmesine karşın, ekonominin yapısal sorunlarını çözebilmek amacıyla ileriye dönük olumlu etkileri olacak adımlar atılmıştır. Aralık 1999’da, bu yapılan düzenlemelerin önkoşul olduğu “Dezenflasyon Programı” kabul edilerek, 2000 yılı başından itibaren etkin bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Programın altyapısı olarak kabul edilen çok sayıda düzenlemenin 1999 yılının ikinci yarısında yasalaşmış olması, programa siyasi destek olduğunu göstermiştir.

Bankalar Kanunu’nda değişiklikler öngören tasarı Haziran ayında, vergi kanunlarında değişiklik öngören tasarı ise Ağustos ayında yasalaşmıştır. Bankalar Kanunu’nda yapılan başlıca değişiklikler, idari ve mali açıdan bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumunun kurulması, kredi tanımının iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, risk yönetiminin düzenlenmesi sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve bu bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemlerinin düzenlenmesidir.

1990’lı yılların sonuna gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir “sistemik riske” maruz kalmıştır. Bu durumlar banka sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve bankaların mali sorunlarının çözülmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankaların mali bünyelerindeki bozulma bu kez ekonomik istikrarın tesisinin önünde önemli bir engel olmuş, bankacılıkta yeniden yapılanma zorunlu hale gelmiştir. (Keskin vd., 2008: IX).

8. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK) VE TMSF’NİN KURULMASI

1999 yılında ekonomik faaliyet daralmıştır. Bu dönemde vergi kanunlarında değişiklik öngören, iştirakleri de kapsayan kredi tanımını içeren, dolaylı kredi öz kaynak ilişkisini daraltan, risk yönetiminin, sorunlu bankaların güçlendirilmesinin ve müdahalelerinin düzenlenmesini amaçlayan yeni iyileştirme ve düzenleme politikaları ele alınmıştır. Ayrıca bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması amacıyla BDDK ve TMSF kurulmuştur (Yetiz, 2016: 112). BDDK ve TMSF’nin kurulmasına Haziran 1999’da çıkan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karar verilmiş, bu iki kurum Ağustos 2000 tarihinde resmen göreve başlamıştır.

Bu dönemde yeni bankalar kanunu düzenlemesi ile getirilen temel yenilikler olmuştur. BDDK’nın idari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetim organı olarak kurulması, daha önce Hazine ve TCMB tarafından yapılan birçok işin bu kurumca yerine getirilmeye başlanması, TMSF’nin ayrı bir kurum olarak teşekkül etmesi, risk izleme ve yönetim anlayışı ile ilgili yönetmelikler ve bakış açısının değiştirilmesi, bankaların sermaye yeterliliklerinin sorgulanması, mali bünye sorunları olan bankaların sistematik risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bunun için gerekli mekanizmaların oluşturulması sağlanmıştır. Yapılan tüm yasal düzenlemeler, kurulan özerk kurum, kurullar sektörün çalışma koşullarını baştan aşağı değiştirmiş, Türk Bankacılık Sektörü farklı bir yapıya bürünmüştür. Yüksek sermaye yeterlilikleri, etkin iç denetim, kontrol ve risk yönetimi mekanizmaları Bankaların son derece

sağlıklı çalışmalarına imkân vermiştir. İlerleyen süreçte banka genel müdürleri ile yönetim kurulu başkanlıklarının ayrılması, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin atanmasının zorunlu hale getirilmesi, iç denetim ve risk yönetiminin bağlı olacağı yönetim kurulu üyelerinin belirlenmesi, atanacak genel müdür yardımcılarını için BDDK onayının alınması zorunluluğu gibi birçok uygulama sayesinde sektör sıkı denetim ve kontrol mekanizmaları ile donatılmıştır.

Geleneksel noktada Türk Bankacılık Sektörü son derece sağlam mali yapısı, güçlü ve özerk üst kurulları, etkin denetim mekanizması, çağdaş bankacılık anlayışı, üstün teknoloji kullanımı, yetişmiş kalifiye insan gücü ve üstün hizmet kalitesiyle gelişmiş Avrupa ve dünya devletleri bankalarını aratmayacak düzeye erişmiştir.

Finansal serbestleşme sürecinde; faiz oranları serbest bırakılmış ve faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolu açılmıştır. Sektöre yeni banka girişleri kolaylaştırılmış ve sektör uluslararası piyasalara açılmış, uluslararası piyasalardan kaynak edinimi ve sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapması serbest bırakılmıştır. Özellikle 1990 yılında uygulanan Para Programı, Hazine'ye bütçe açıklarını ticari bankalardan kaynak aktararak finanse etmesinin yolunu açmıştır. Bu program kendi içerisinde tutarlı olmasına karşın Türkiye ekonomisini 1994 krizine hazırlayan en önemli unsur olmuştur (Çolak, 2002:166). Paralar devletin finansmanına gidince piyasada para darlığı oluşmuş bunun sonucunda da faizler patlamış ve 1994 krizi doğmuştur.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda “Enflasyonla Mücadele” programı ile başlatılmış, 2001 yılında kapsamlı, “Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya alınmıştır. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci,

- (i) TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması,
- (ii) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmasını,
- (iii) Yaşanan krizden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve

(iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır. Bu kapsamda, bankacılık alanında, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan BDDK oluşturulmuştur. Geçmişte Hazine ve Merkez Bankası arasında paylaşılan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri 2000 yılı Ağustos ayında faaliyetlerine başlayan BDDK'ya geçmiştir.

Tablo 2'den de görülebileceği gibi, TMSF'nin dayandığı yasal gerekçelere göre el koyulan bankalar iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup bankalara el koyma gerekçesi, bunların zayıf finansal yapıları/ödeyemez duruma düşmeleriydi (insolvenite) (4389 sayılı Bankacılık Yasası madde 14/3). İkinci grup bankalara el koyma gerekçesi ise banka kaynaklarının çoğunluk hissedarlarının yararına kullanılması ve bu yüzden açığa çıkan banka zararları olarak belirtilmekteydi (4389 sayılı Bankacılık Yasası madde 14/3 ve/4) (BDDK, 2003: 11).

Tablo 2: TMSF'ye Banka Transferi İçin Resmi Gerekçeler

Ödeyemezlik (Insolvency/illiquidity)	Yolsuzluk
Yaşarbank, Demirbank, Sitebank, Ulusalbank	Interbank, Bank Ekspres, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Esbank, Etibank, Bank Kapital, İktisat Bankası, Bayındır Bank, Bank Ekspres, Kentbank, EGB Bank, Toprakbank, Pamukbank, İmarbank, Adabank.

Kaynak: (Karaaş, 2009: 107)

9. 2000 KASIM VE 2001 ŞUBAT KRİZLERİ

Türkiye'de ikiz karakterli krizler sürecine Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle girilmiştir (Karaçor, 2006: 386). 22 Kasım 2001 tarihinde bankacılık sektöründe başlayan kriz 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizine dönüşerek ikiz kriz karakterine bürünmüştür (Karaçor, 2006: 388). Bankacılık sektörü Kasım 2000 Krizi sonrasında faiz riski Şubat 2001 Krizi sonrasında ise hem faiz riski hem de kur riski ile karşı karşıya kalmıştır (İbiş, 2013: 106). Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin temel sebebi bankaların kırılgan bir yapısının olmasıdır (Sümer, 2016: 490).

Her ülkede banka ve finansal sistemin kendine özgü yapısı bulunmakta olup Türkiye de gelişen ekonomisiyle beraber bankacılık alanında düzenlemeler yaparak yapıyı güçlendirmeyi amaçlamıştır. 14 Nisan 2001'de Dünya Bankası desteğini içeren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) yürürlüğe konulmuştur. Bu programla finansal kesimin yeniden yapılandırılması, kamu açıklarının giderilerek kamu finansmanının düzenlenmesi ve Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması hedeflenmiş ve dalgalı kur uygulamasına geçilmiştir. (Karlık, 2002: 27). Mayıs 2001'de açıklanan GEGP Mayısta imzalanan yeni IMF Stand-by düzenlemesiyle ve Dünya Bankası kredileriyle desteklenmiş ve üretimdeki serbest düşüşü önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili olmuştur (Hazine, 2001). 2001 Krizinden çıkış için GEGP'nin uygulamaya konulmasıyla IMF ve Dünya Bankası'ndan 15,7 Milyar Dolar kredi kullanılmış, kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır (oşkun ve Eken, 2015: 112-113).

2001 yılında önceki yıl yaşanan olumsuz dalgalanmaların daha da artması nedeniyle önce finansal kesimde başlayan daha sonra reel kesime hızla yayılan Şubat 2001 krizi yaşanmıştır. Döviz kurları ve faiz oranları hızla yükselmiştir. Bankacılık sektörü zayıflamış, 8 banka daha TMSF'ye devredilmiştir. Ayrıca, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank Sümerbank, Interbank ve Esbank ise Etibank çatısı altında birleştirilmiştir (Yetiz, 2016: 112). 2001 yılında %7 büyümesi beklenen Türkiye Ekonomisi %9,4 küçülmüş, 2000 yılında %6.6 olan işsizlik oranı 2001'de % 8,5'e, 2002'nin üçüncü çeyreğinde de % 9,9'a ulaşmıştır (Gençler, 2005: 355). 1980-1999 yılları arasında faaliyet gösteren banka sayısında

hızlı bir artış gerçekleşerek, 1980 yılında sayıları 37 iken 1999 yılında 81'e yükselmiştir. Bu sayı ülkemizde bulunan en yüksek banka sayısını göstermektedir. Anılan yıllarda kamu banka sayısında azalma görülürken, özel ticari bankaların sayısı 19'dan 31'e çıkmış, kalkınma ve yatırım bankaları alanında kamu kaynaklı banka faaliyete geçmez iken bu alandaki özel kesim kaynaklı olanların sayısı 2'den 13'e ve yabancı kaynaklı olan bankaların sayısı ise 1999 yılında 3'e çıkmıştır (Gençler, 2005: 356-357). Tablo 3'de yıllar itibariyle banka sayıları görülmektedir.

Tablo 3: 1980-2003 Yılı Arasında Banka Sayıları

	1980	1990	1994	1999	2002	2003
TİCARİ BANKALAR	31	54	55	62	41	36
Kamu	8	7	6	4	3	3
Özel	19	25	29	31	21	18
Yabancı	4	22	20	19	15	13
TMSF	-	-	-	8	2	2
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	6	10	12	19	14	14
Kamu	4	3	3	3	3	3
Özel	2	4	6	13	8	8
Yabancı	-	3	3	3	3	3
TOPLAM	37	64	67	81	55	50

Kaynak: BDDK, 2002: 1

Kriz dönemlerinde genellikle bankacılık sektörünün kredi oranlarında piyasanın gerekleri doğrultusunda azalma olduğu görülmektedir. 2001 krizinde de durum benzeri biçimde gerçekleşmiştir. Türkiye'de bankacılık sektörü öz kaynakları açısından yeterince güçlü değildir (Kesebir, 2018: 7-8). Bankacılık sistemi ile ilgili olarak yapılan reformlar 2001 Krizi sonrasında daha iyi gerçekleşmiş ve bankalar ister istemez kendisini reforme etmiştir (Kesebir, 2018: 15).

Yılın ikinci yarısında genel olarak yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, (örneğin kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili düzenlemenin vaktinde çıkarılamaması, bu nedenle Dünya Bankasınca verilecek olan mali sektör uyum kredisinin askıya alınması) enflasyonun beklendiği kadar hızla gerilememesi, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin alınan ek önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması sonucu, yıl sonuna doğru ekonomik görünüm bozulmaya başlamış ve Kasım 2000'de bankacılık sektörü ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Dezenflasyon Programı'nın kur riskini artırmayı teşvik eden yapısı, gerileyen enflasyon ve faiz oranları paralelinde bankaların likidite risklerini artırmaları, ayrıca ekonomik faaliyetin canlanmasıyla beraber kredi riskinin de yükselmiş olması sonucu, bankalar Kasım 2000 dalgalanmasında önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır (Keskin vd., 2008: 18). Kasım 2000 Krizinin başlıca sebepleri arasında ülkeden sermaye çıkışının olması, IMF tarafından hazırlanan programda bankacılık sektöründeki eksiklikler ve döviz kuru riskine karşı yeterince güvenliğin sağlanamaması sayılabilir (Alper, 2001: 59). Özatay ve Sak (2002) bankacılık sektöründeki kırılganlığın temel sebebinin yüksek kamu sektörü borçlanma ihtiyacı ve bunun finansman biçimi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bütçe açıkları öncelikli olarak DİBS'lerle karşılanıyordu.

Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank, Sümerbank bünyesinde birleştirilirken, Etibank, İnterbank, Esbank, EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası ve Kentbank, Bayındırbank bünyesine alınmıştır. Birleştirmeler ile TMSF'nin devraldığı bankalar kendi içinde toplanarak Sümerbank'a beş banka, Bayındırbank'a ise yedi banka eklenerek varlıklarına son verilmiştir. Emlak ve Pamukbank, Halkbank ile birleştirilerek varlıklarına son verilmiştir. Bank Expres, Sümerbank, Demirbank, Sitebank ve Milli Aydın Bankalarının satışı gerçekleştirilirken, Türk Ticaret Bankası'nın tasfiye işlemleri sürmekte ve Bayındırbank TMSF bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir (Gençler, 2005: 358). Kasım 2001 tarihinde gerçekleşen öncü kriz ile bankacılık sektöründe istihdam erimesi başlamıştır. 2000 yılında sektörde toplam 170 401 kişi çalışırken bu rakam 2001 krizi ile birlikte 137 495'e gerilemiş ve bu durum 2004 yılı başlarına kadar devam etmiştir (Gençler, 2005: 359).

Bütün bu anlatılanlara ek olarak holding bankacılığı da sistemin önemli sorunlarından. Holding bankacılığı sanayi, ticaret ve finans sermayesinin 1970'lerdeki birikim düzeyi temelinde gelmiş ve 1990'larda sektöre hâkim olmuştur. Her bankanın bir holdinge ait olmasının nedeni tasarruflara yüksek faiz vermek değil, bizzat banka kaynaklarıyla gruba ucuz ve istenilen miktarda kaynak sağlamak olmuştur (İbiş, 2013: 40). 1980 sonrası faiz oranları hızla artmaya başlayınca holdingler bağlı şirketlerine uygun faizle fon bulabilmek için kendi bankalarını kurma yoluna gitmişlerdir. Ancak TMSF tarafından el konulan bankaların ve iflas eden İhlas Finans'ın durumu, bu tür yapılanmanın fon kullanımı ve geri ödemelerde istismara yol açan sistem açısından önemli bir risk olabileceğini göstermiştir (İbiş, 2013: 72).

Döviz talebindeki artış faiz oranlarını yükselterek giderilmeye çalışılmış, fakat faizlerin aşırı yükselmesi sonucunda bünyesinde çok fazla devlet iç borçlanma senedi bulunduran Demirbank'a el konularak TMSF'ye devredilmiştir. Diğer bankalara da el konulacağı korkusu paniğe yol açmış, T.C. Merkez Bankası verilerine göre piyasalarda gecelik faiz % 210'a kadar çıkmıştır (TCMB, 2002).

Demirbank'ın kamuyu finanse etme durumunun da belirtilmesinde yarar vardır. Demirbank'ın 2000 yılında yapılan DİBS ihraçlarının yaklaşık %15'ini aldığı ve toplam DİBS

stokunun yaklaşık %10'unu taşıdığı tahmin ediliyordu. Bu büyük DİBS stokunu taşımak için ise kısa vadeli dış ve iç borçlanma yapıyordu. Örneğin, pasif toplamı içinde vadeli mevduatın oranı ancak %1 dolayında olduğu tahmin ediliyordu. Bu durumun ortaya çıkmasıyla Demirbank için öncelikle dış borçlanma kanalları tıkanı. Ardından iç borçlanma kanalları da tıkanı ve taşıdığı DİBS stokuna rağmen Demirbank diğer yerli bankalardan borç alamadı (Uygur, 2001: 16).

Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasına 2000 yılında da devam edilmiştir. Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine biraz daha yaklaştırılmıştır. Bankaların denetiminde ve denetim sonuçlarının alınmasında etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemeler yanında, banka kurulması ve şube açma şartlarını ağırlaştırılan düzenlemeler getirilmiştir.

2000 yılının Kasım ayında yaşanan dalgalanmaya neden olan sorunlar, 2001 yılında daha da ağırlaşmıştır. Yapısal düzenlemelerin yavaşlaması, iç talebin sınırlandırılmamasına bağlı olarak cari işlemler açığının büyümeye devam etmesi ve döviz kurlarındaki baskının artması sonucu, 2001 Şubat ayında Türkiye ekonomisinde finansal sistemden başlayan ve hızlı reel kesime de yayılan bir kriz yaşanmıştır (Keskin vd., 2008: 18-19). Kasım 2000 Krizini izleyen Şubat 2001 Krizi politik istikrarsızlıkla başlamış, daha sonra yabancı para krizine dönüşmüştür. Bankalar kendilerini riskten korumak için yabancı para satın alır iken yabancı yatırımcılar da piyasadan çekilmeye başlamışlardı. Rezervlerdeki erime krizin ortaya çıkmasını engelleyememiştir (Arıcan, 2005: 240). Aşağıdaki tabloda 1998-2001 yılları arasında dönemin bankalarının açık pozisyonları görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Bankaların Açık Pozisyonları (Milyar Dolar)

YILLAR	ORAN
1998	-8,4
1999	-13,3
2000-I	-15,78
2000-II	-18,18
2000-III	-20
2000-IV	-15,9
2001	-12,6

Kaynak: Eren, 11.

GEGP kapsamında bankacılık sektöru ile ilgi son derece önemli kararlar alınmış, yeni kurumlar oluşturulmuş, yasalar çıkartılmıştır. Bu kapsamda yaşanan krizlerin ardından fon bankalarının sorunlarını en kısa sürede çözümlenmek, özel bankaları sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, sektörde denetim ve gözetim etkinliğini arttıracak yasal ve kurumsal bir çerçevenin geliştirilmesi, mali sektöru istikrarsızlığa götüren kamu bankalarını güçlendirmek, bu bankaların sistem üzerinde çok ağır olan maddi yükünü azaltmak ve krizde zarar gören bankaları ıslah etmek amacıyla Bankacılık Sektöru Yeniden Yapılandırma Programını hazırlamış ve 15 Mayıs 2001 tarihinde diğerk kamu otoriteleri ve sektöru temsilcileri ile yakın işbirliği içinde uygulamaya konulmuştur (Arabacı, 2018: 34).

23.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan BDDK'nın kuruluşundan hemen sonra yaşanan krizleri önemli dönüşümler için bir fırsat olarak görmüş ve sektöru yapısını sağlamlaştırıp, itibarını arttıracak tedbirlerin uygulanmasından ve sistemin denetlenmesinden sorumlu olarak söz konusu programda yerini almıştır. (BDDK, 2001: 8)

2000 yılının ilk yarısında 1999 yılında IMF ile yapılan "Stand-by" anlaşmasının sonucunda fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürülebilir bir kamu borçlanma sistemine yönelik olumlu sonuçlar gözlenmeye başlanmıştır. İç borçlanma faiz oranları ve enflasyon düşmüştür. Ancak yılın ikinci yarısında yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyondaki gerilemenin beklenenden az olması, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması gibi nedenler olumsuz bir duruma sebebiyet vermiş ve Kasım 2000 de bankacılık sektöru bir sarsıntı yaşamıştır (Yetiz, 2016: 112). 2000 yılında fona devredilen banka sayısı toplam olarak 11'dir (İbiş, 2013: 62). Yapılan düzenlemeler 2001 Krizi sonrası dönemde yabancı sermayenin ülkemize olan etkisinin artmasında etkili olmuştur (Akgüç, 2007). Aralarında G-20 ülkelerine ait Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, Rus ve İtalyan bankalarının yanı sıra Katar, Kuveyt, İran, İsrail gibi ülkelerdeki yabancı sermaye, Türk bankacılık sektörüne banka satın alarak, şube açarak ya da banka ortaklığı şeklinde girmiş pazarda yerini almıştır (Demir ve Çakır, 2015: 46). Ülkemizde yapılan bankacılık düzenlemeleri 2001 yılından sonraki süreçte bankaların krizlere karşı dayanıklılığını artırmış ve özellikle 2008 yılında ABD'de patlak veren ekonomik krizin ülkemizde yansımalarının daha az olmasını sağlamıştır (Demir ve Çakır, 2015: 50). Tablo 5'de TMSF'ye devredilen ve sorunun nasıl çözüldüğünü gösteren bankaların listesi yer almaktadır.

Tablo 5: TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi

Fona Devir Tarihi	Bankalar	Çözümleme Yöntemi	Çözümleme Süreci (Ay)	Yıllık Ortalama Çözümleme Süreci (Ay)
06.Kas.97	T.Ticaret Bankası	Tasfiye Sürecinde/Hukuki Süreç/Danıştay	57	57
12.Ara.98	Bank Ekspres	Satış	30	30
07.Oca.99	İnterbank	Etibank İle Birleşme	19	18
21.Ara.99	Egebank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Yurtbank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Yaşarbank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Esbank	Etibank İle Birleşme	18	
21.Ara.99	Sümerbank	Satış	20	
31 Ağustos Tarihinde BDDK Faaliyete Başlamıştır				
27.Eki.00	Bank Kapital	Sümerbank İle Birleşme/Satış	3	9
27.Eki.00	Etibank	Bayındırbank İle Birleşme	14	8
06.Ara.00	Demirbank	Satış	10	
28.Şub.01	Ulusal Bank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	2	
15.Mart.01	İktisat Bankası	Bayındırbank İle Birleşme	9	
09.Tem.01	Kentbank	Bayındırbank İle Birleşme	6	
09.Tem.01	EGS Bank	Bayındırbank İle Birleşme	6	
09.Tem.01	Sitebank	Satış	6	

09.Tem.01	Tarişbank	Satış	16	
09.Tem.01	Bayındırbank	Geçiş Bankası	-	
30.Kas.01	Toprakbank	Bayındırbank İle Birleşme	10	
19.Haz.02	Pamukbank	Satış Sürecinde	-	

Kaynak: BDDK, 2001.

2002 yılında enflasyon düşüş eğilimi göstermiş, kısa vadeli faiz oranlarında indirimle gidilmiş, dalgalanmaların önlenmesi amacıyla döviz piyasasına müdahalelerde bulunulmuştur. Yeniden yapılandırma sonucu bankalar kar eder duruma geçmişlerdir. TMSF'ye devredilen bankaların birleşme, satış ve tasfiye işlemlerinin gerçekleşmiştir. Pamukbank Fon'a devredilirken, Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmıştır. Ayrıca, Vakıfbank'a sermaye benzeri kredi verilmiştir. 2003 yılında ekonominin iyi bir performans göstermesinin sonucunda büyüme, uzun dönem ortalamasının ve program hedefinin üstünde gerçekleşmiştir. 2003 yılında faaliyet gösteren banka sayısı 2002 yılına göre azalarak 50'ye inmiştir. 2004 yılında da bankacılık sistemi, iyileşen ekonomiye paralel olarak iyi bir performans göstermiştir ve bankalara duyulan güven artmıştır. Mali durumu kötüye giden bankaların TMSF'ye devredilmesiyle, finansal sistem daha sağlıklı işlemeye başlamış, rekabet ortamı doğmuştur. TMSF'ye devredilen Pamukbank T.A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir (Yetiz, 2016: 113).

10. SONUÇLAR

Bu makalede Türkiye'de 1980-2000 yılları arasında bankacılığın gelişimi ele alınmıştır. 1980 sonrası dönem Türk ekonomisinin dışa açıldığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle ekonomik hayatta ve dolayısıyla bankacılıkta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980 öncesi yıllarda dünya genelinde ve Türkiye'de ciddi ekonomik sorunlar yaşanmaktaydı. Türkiye de bu yaşananlardan fazlasıyla etkilenmiştir. 1970'li yılların en önemli özelliği petrol ve döviz krizi idi. Siyasi istikrarsızlık da bu dönemin sorunlarının bir başka belki de en önemli sorununu teşkil etmiştir. Artan petrol fiyatları Türkiye'nin dış borçlarını büyütmüş 1980'li yıllara kadar ithal ikameci ve dışa kapalı bir ekonomik sistem uygulayan Türkiye bu yıllardan itibaren ihracat odaklı bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır.

Bu yıllarda Türk bankacılığında finans tarihine geçen bir olay bankerler krizidir. Bankerler krizinin en önemli sebebi bankalarda faiz oranları üzerinde kurulan baskılar ve faiz oranlarının düşük tutulması idi. Faizler negatif getiriye dönüşmüştü. Dolayısıyla faizlerin artırılması gerekiyordu, ancak bankalar üzerinde bu yapılmadı. Piyasadaki paranın sisteme girmesi gerekirken faizlerin negatif olması bunu engelliyordu. Bankerler yoluyla piyasadan yüksek faizle önemli miktarda para çekildi. Yüksek faizler daha yüksek faizleri getirdiği için bu sistem saadet zincirine dönüştü ve artık sistemin devam etmesi zorlaşmış, bir yerde iflas etmesi beklenmeliydi. Çünkü, kısa vadeli ve yüksek faizle para toplayan bankerlerin bu

kredileri geri ödemeleri sürekli olarak bankerlere para girmesiyle mümkündür, ancak bu zincir devam etmeyecekti.

Felaketlerden her şeye rağmen güzel sonuçlar da doğabilmektedir. Banker krizinin sonucunda finansal piyasaların bir düzene sokulması gereği anlaşıldı ve Sermaye Piyasası Kurulu oluşturularak 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çıkartıldı.

1980'lerle birlikte dünyada giderek artan ticari ve finansal serbestleşme 24 Ocak 1980 kararlarıyla ülke gündemine oturmuştur. 1980 sonrasında liberalleşme yönünde atılan hızlı adımlar bankacılıkta araç zenginliğine neden olmuş ve böylece bankacılıkta denetim ihtiyacı doğmuştur. Dövizin serbest bırakılması, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamaları Türk bankacılık sektörünün yapısını değiştirmiş, kamu bankacılığının baskın yerini özel bankalar ve yabancı bankalar almaya başlamıştır.

1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Türk bankacılık sisteminde aşırı deregülasyon yaşanmış, sektöre girişler oldukça serbestleşmiş, gelişmiş ülkelerde bankacılık üzerinde yapılan denetim olmaksızın bankacılık faaliyetleri yürütülmüş, sonuçta sermayesi yetersiz, holding şirketi niteliğinde ve suistimallere ortam hazırlayan bir bankacılık doğmuştur. Bankacılık sektöründeki serbestleşmenin önemli bir avantajı rekabetin artmasıyla bankalar klasik mevduat bankacılığından kaynak ve plasman çeşitliliğine yönelmiştir. Bankalar müşterilerine çok çeşitli hizmetler sunmaya başlarken banka fonlarının bir kısmı sermaye piyasası işlemleri, DİBS, hazine bonoları ve döviz işlemlerinde kullanılarak sermaye piyasalarının gelişmesine temel oluşturmuştur.

Bu dönemde Türk bankalarının yurt dışında banka kurarak ya da şube açarak dışa açıldıkları görülmektedir. Bankalar ayrıca dış borçlanma yoluyla kaynak teminine gitmişler, yurt içinde kamunun finansman ihtiyacı nedeniyle iç kaynakların kamuya aktarılması yerli para ile kaynak bulunmasının maliyetini artırmış, bu da bankaların yurt dışından temin ettiği döviz borçlarının yüksek miktarlara ulaşmasına neden olmuştur. Aynı anda yaşanan faiz ve kur riski bankaları yeni bir krize sürüklemiştir. 1994 yılında ilk bankacılık krizi yaşanmış ve daha sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri yaşanacaktır.

Bankaların kamuyu finanse etmesi bankacılığın aracılık işlerini sınırlamış, bankacılığın özel sektöre kredi açması sınırlandırılmış, kredi piyasası gerek çeşitlilik gerek derinlik olarak gelişmemiştir. 1994 yılında bankacılık sektöründe yaşanan sorunların sistemik bir krize dönüşmesini önlemek amacıyla mevduata güvence getirilmesinin başta olumlu etkileri olmuş ancak bu uygulama daha sonra kötüye kullanılmıştır. Çünkü sınırsız mevduat güvencesi önemli yanlış seçim ve ahlaki sorun yaratan bir uygulamaya dönüşmüştür. Denetim sorunları, aşırı rekabet, ekonomik ortamın içinde bulunduğu risk ve kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı 2001 yılındaki krizin büyümesine katkı sağlamıştır.

Ağustos 2000'de BDDK ve TMSF faaliyete geçmiş, bankacılık sorunlarını çözme konusunda önemli sorumluluklar almışlardır.

KAYNAKLAR

- Akdoğu, S. K. (2012). “Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XIV (XI), 189-208.
- Akgüç, Ö. (2007). “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 6-17.
- Akgüç, Ö. (1987). *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık*, TBB Yayını, Ankara.
- Alper, E. C. (2001), “The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong”, *Russian and East European Finance and Trade*, 37 (6), 58-80.
- Altınok, T., Eken, H. ve Çankaya, S. (2011). *Küresel mali piyasalarda yeniden yapılanma ve Türkiye*: İstanbul Ticaret Odası.
- Arabacı, H. (2018). “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016)”, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 25-42.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M. (2011). "Foreign Capital Investments and Economic Crises in Turkey" *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies* Vol. 3 Iss. 1 (2011) p. 323 - 335
- Arı, A. ve Cergibozan, R. (2014). "The Recent History of Financial Crises in Turkey," *The Journal of European Theoretical and Applied Studies, The Center for European Studies at Kırklareli University - Turkey*, Vol. 2(1), pages 31-46.
- Arıcan, E. (2005), “Relation Between Financial Liberalization and Foreign Currency Crises in Turkey: An Applications in terms of Foreign Currency Crises (1990-2004)”, *Journal of American Academy of Business*, 7 (2), 236-246.
- Aydemir, N., (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bakkal, S. ve Alkan, M. (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri*, Hiperlink Yayınları: İstanbul.
- BDDK. (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*, Ankara.
- BDDK. (2002), *Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Tanıtım Rehberi*, Ankara.
- BDDK (2002) *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı-Gelişme Raporu-(V)*, Kasım, Ankara.
- BDDK (2003) *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı-Gelişme Raporu-(VI)*, Nisan, Ankara.
- Bakdur, A. (2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri*, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT, 2678, Ankara, Eylül.

- Baykal, C. M. (2007). “Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 60, 33-48.
- Binay, Ş. ve Kunter, K. (1998). *Mali liberalleşmede merkez bankasının rolü: 1980-1997. Tartışma Tebliği, No. 9803, TCMB.*
- Bulut, K. (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Caprio, Jr., G. ve Klingebiel, D. (1996). *Bank insolvencies: cross country experience. No. 1620. Working Paper.* World Bank.
- Coşkun, N. vd. (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 280, Nisan, İstanbul.
- Coşkun, Y. (2012). “Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krize Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri”, *Business and Economics, Research Journal*, Cilt: 3, Sayı: 1, 59-90.
- Coşkun, Ö. A. ve Eken, M. H. (2015). “2000 ve 2001 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması”, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 104, 105-130.
- Çolak, Ö. ve Yiğidim, A. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çolak, Ö. F. (2001). “Finansal kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri”, *G.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, 2, 15-30.
- Çolak, Ö. F. (2002). *Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması, Kriz ve IMF Politikaları*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Çölaşan, E. (1984). *Banker skandalının perde arkası: bankerler batıyor, Kastelli kaçıyor*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Delice, G. (2015). “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: 85 Yıllık Geçmişin İzlerinden Tarihe Kayıt Düşmek”, *JEBPIR*, 1 (2), 21-55.
- Demir, Y. ve Çakır, H. M. (2015). “Finansal İstikrar ve Türkiye’de Bankacılık Düzenlemeleri”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 33, 33-53.
- Dinçer, A. (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler*, DPT. 2697, Ankara.
- Doğan, A. (2011). *Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey.
- Eren, A. (2001). “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 41, Yıl: 7, Eylül-Ekim.

- Ergüneş, N. (2005). *Bankalar, Birikim, Yolsuzluk. 1980 Sonrası Türkiye’de Bankacılık Sektörü*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertuğrul, A. ve Zaim, O. (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz*. Ankara: İşletme ve Finans Yayınları
- Ertuna, Ö. (1986). *Finansal kurumlar (2.Baskı)*. Ankara: Teori Yayınları.
- Gençler, A. (2005). “2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 50, 351-365.
- Günel, M. (2007). *Para, Banka ve Finansal Sistem (Cilt 2)*. Ankara Yeni Dönem Yayınları.
- HAZİNE, (2001). *Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Hazine Müsteşarlığı, Mayıs, Ankara.
- İbiş, E. (2013). *2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kale, S. ve Eken, M. H. (2017). “Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler”, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (5), ss. 11-23.
- Karacan, A.İ. (1996). *Bankacılık ve Kriz. İstanbul: Creative Yayıncılık*.
- Karaçor, Z. (2006). “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16, 379-391.
- Karakaş, D. G. (2009). “Sermayenin Uluslararasılaşması Sürecinde Türkiye Banka Reformu ve Finans Kapital-İçi Yeniden Yapılanma”, Praksis Dergisi, Sayı: 19, 95-131.
- Karapınar, A. (2003). *Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Karluk, R. (2002), *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kazgan, G (1994). *Tanzimattan XX Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kesebir, M. (2008). “Türkiye’de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar İle Son Yıllardaki Gelişmeler”, Bitlis Eren Üniversitesi, AİD, 3 (2), 1-19.
- Keskin, E. (1993), “Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi, 1993”, Finans Dünyası, Haziran Sayısı.
- Keskin, E., İnan, E.A., Mumcu, M. ve Erdönmez, P. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007)*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, Kasım.

- Kocaimamoğlu, S. (2015). “Banker Skandalı ve Türkiye”, <http://cerideimulkiye.com/?=39204>, E.T. 05.03.2019.
- Korukçu, Ü. (1998). *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.
- Köne, A. Ç. (2003). “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 4(2), 233-246.
- Kurdoğlu, Ç., Tüzün, G. ve Yüksel, M. (2010, Kasım). “Galata’dan İstinye’ye İstanbul Menkul Kıymetler Borsası”, Birinci Baskı. Tarih Vakfı.
- Ökçün, G. (1968). *Türkiye İktisadi Kongresi*, Ankara.
- Özatay, F. ve Sak, G. (2002). *Banking Sector Fragility and Turkey’s 2000-2001 Financial Crisis*, in S. M. Collins and D. Rodrik (eds.) *Brodenings Trade Forum 2002*, Brookings Institution Press, Washington, DC, 2002, pp. 121-160.
- Özcan, G. B. & Çokgezen, M. (2003). “Limits to alternative forms of capitalization: the case of Anatolian holding companies”, *World Development*, 31 (12),2061–2084.
- Özdemir, F. S. ve Özulucan, A. (2010). *Katılım Bankacılığı*, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, *M.K. Üniversitesi, SBE Dergisi*, 6 (11), 85-108.
- Parasız, İ. M. (1994), *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, İ. M. (2002). *Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar*, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sezgin, M. (2008). *Günümüz Bankacılığında Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Literatürk Academia, İstanbul.
- Sümer, G. (2016). “Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması”, *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/2, ss. 485-508.
- TCMB, (2002). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Ankara.
- Tokatlıoğlu, M. (2003). “Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu ve Yolsuzlukla Mücadele”, *The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 5 (2).
- Tunç, H. (2000). “Soru ve Cevaplarla ÖFK’lar”, *Albaraka Türk, Bereket Dergisi*, 3 (10), 13-15.

- Turgut, A. (2006). *Finansal Entegrasyon ve Finansal Krizler: Türkiye Örneği (1994, 2000 ve 2001 Krizleri)*, (PhD), Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uygur, E. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, Turkish Economic Association, Ankara.
- Yahşi, F. (2000). “Özel Finans Kurumlarında Mevzuat Serüveni”, *Albaraka Türk: Bereket Dergisi*, 3 (9), 7-8.
- Yalçınır, B. (2010). SPK ve Türk Sermaye Piyasaları, 15 Nisan, T.C. Başbakanlık, Sermaye Piyasası Kurulu’nda Sunum.
- Yavaş, H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri*, Kadir Has Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yetiz, F. (2016). “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016, 9(2), 107-117.
- Zencirkıkan, M. (2018). “1980’li Yıllarda Türkiye’de Ekonomide Yaşanan Değişimler”, *İş, Güç: Endüstri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 20 (4), 137-158.
- Zirekoğlu, N. (2014). *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.